

Expertise-unit Sociale Stabiliteit
Ministerie van Sociale Zaken en
Werkgelegenheid

Weerbare individuen, weerbare gemeenschappen

*Een inventarisatie van
interventies gericht op
het versterken van
weerbaarheid van
individuen en
gemeenschappen*

Utrecht, 1 april 2021

kennis en aanpak van sociale vraagstukken

Colofon

Movisie heeft dit rapport gemaakt in opdracht van de Expertise-unit Sociale Stabiliteit (ESS) van het ministerie van SZW.

Het rapport wordt na definitieve vaststelling gepubliceerd op www.socialestabiliteit.nl en www.movisie.nl.

Auteurs: Elif Cankor en Sahar Noor

Met dank aan: Mellouki Cadat-Lampe en Annemarie van Hinsberg

Overname van informatie uit deze publicatie is toegestaan onder voorwaarde van bronvermelding:

© Expertise-unit Sociale Stabiliteit, 1 april 2021

De inhoud van deze publicatie is met grote zorg samengesteld. Desondanks is de ESS niet aansprakelijk voor de eventuele schade die ontstaat door het gebruik van deze informatie.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
1.1	Aanleiding	4
1.2	Onderzoeksvragen en doelstellingen	4
1.3	Methodiek	5
1.4	Theoretisch kader	6
	Individuele weerbaarheid	6
	Weerbare gemeenschappen	6
	Beschermende programma's	7
	Werkzame elementen	8
1.5	Beperkingen inventarisatie	8
1.6	Leeswijzer	9
2	Algemene bevindingen	10
2.1	Interventies gericht op weerbaarheid	10
2.2	Onderbouwde en/of geëvalueerde interventies	12
	Inhoudelijke werkzame elementen	12
	Methodische werkzame elementen	13
2.3	Definitie weerbaarheid in de interventies	13
3	Interventieomschrijvingen	14
3.1	Interventies gericht op het niveau van een individu	14
	1. This is me!	14
	2. Diamant	16
	3. Saïd & Lody	18
	4. BOUNCE	20
	5. Coach je kind	22
	6. Opvoedebatten met migrantenvaders	24
	7. Reageren op discriminatie	26
3.2	Interventies gericht op het niveau van een gemeenschap	27
	8. The Way We See	27
	9. Futsal Chabbab	29
	10. Oumnia Works	31
	11. Weerbaar opvoeden tegen radicalisering	33
	12. Training Omgaan met extreme idealen (OMEI)	35
	13. Just like you	37
	14. Weerbaar opvoeden	39
4	Literatuur	41

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Weerbare mensen bieden tegenstand, geven hun grenzen aan, grijpen hun kansen en ontwikkelen hun mogelijkheden. Soms zijn mensen niet of verminderd weerbaar. Dat kan met allerlei redenen en oorzaken te maken hebben. Soms liggen die in de persoon zelf, in ervaringen of ingrijpende levensgebeurtenissen die mensen meemaken of er is een relatie met de groep waarvan mensen deel uitmaken. Het risico van verminderde weerbaarheid is o.a. dat mensen makkelijker beïnvloedbaar zijn of ontvankelijker voor (negatieve) verleidingen zoals criminaliteit of radicalisering. Het versterken van weerbaarheid en veerkracht is daarom belangrijk.

Binnen de directie Samenleving en Integratie (van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)) werkt de *Expertise-unit Sociale Stabiliteit* (ESS) aan het vergroten van de weerbaarheid van gemeenten, professionals en gemeenschappen in het omgaan met ontwikkelingen die de democratische rechtsorde en de sociale stabiliteit kunnen verstoren. De ESS biedt gemeenten, eerstelijns professionals en diverse gemeenschappen in de samenleving praktijkkennis aan over maatschappelijke onrust, polarisatie en radicalisering. Gemeenschappen kunnen een cruciale rol spelen in het (vroeg)signaleren van maatschappelijke spanningen, en het tegengaan van polarisatie en radicalisering in hun omgeving.

De ESS wil in de komende jaren de inzet richting diverse gemeenschappen verstevigen met een breed leeraanbod. Dit leeraanbod zal worden opgebouwd door het huidige aanbod van de ESS waar nodig door te ontwikkelen met een divers aanbod (workshops, trainingen, instrumenten e.d.), dat aansluit bij de concrete behoeften van een variëteit aan gemeenschappen. De ESS wil zo bijdragen aan de weerbaarheid van diverse gemeenschappen in Nederland.

Om te komen tot dit brede leeraanbod wil de ESS 1) zo goed mogelijk aansluiten bij de leerbehoeften van de gemeenschappen en 2) bestaande interventies die bijdragen aan het vergroten van de weerbaarheid van gemeenschappen onder de aandacht brengen, zodat ze meer benut kunnen worden.

Voor het eerste punt heeft de ESS meerdere focusgroepen georganiseerd waarin met deelnemers uit de verschillende gemeenschappen o.a. leerbehoeften in kaart zijn gebracht. Er blijkt vooral behoefte te zijn aan interventies op het gebied van weerbaar opvoeden, polarisatie, problematisch gedrag en radicalisering, professionalisering moskeebesturen, sleutelfiguren en andere gezaghebbende personen, samenwerking gemeenschappen en (lokale) overheden, en empowerment van vrouwen en meiden.

Voor het tweede punt, benutten van bestaande interventies, heeft de ESS aan Movisie gevraagd om voor de genoemde onderwerpen 1) in kaart te brengen welke interventies er in Nederland zijn, die bijdragen aan het vergroten van de weerbaarheid van gemeenschappen, 2) inzicht te geven in hoe deze het begrip weerbaarheid operationaliseren en 3) om op basis van bestaande (theoretische) onderbouwingen en evaluaties na te gaan welke werkzame elementen en effecten te identificeren zijn. De bevindingen van deze vragen leest u in dit rapport.

1.2 Onderzoeksvragen en doelstellingen

De volgende twee hoofdvragen staan centraal in dit rapport:

1. Welke interventies worden op dit moment in Nederland op lokaal, regionaal en landelijk niveau gebruikt om de weerbaarheid van gemeenschappen en hun leden te versterken? Daarbij gaat het specifiek om interventies op het gebied van:
 - ondersteunen van opvoeders met een migratieachtergrond;
 - polarisatie, problematisch gedrag en radicalisering;
 - professionalisering van moskeebesturen, sleutelfiguren en andere gezaghebbende personen;
 - bevorderen van de samenwerking tussen gemeenschappen en (lokale) overheden;
 - empowerment van vrouwen en meiden.
2. In hoeverre zijn deze interventies goed beschreven, theoretisch onderbouwd en/of geëvalueerd op werkzame elementen dan wel effect, en welke werkzame elementen kunnen op basis hiervan geïdentificeerd worden ter bevordering van de weerbaarheid van gemeenschappen in het algemeen?

Het primaire doel van deze inventarisatie is om bij te dragen aan de ontwikkeling van het brede leeraanbod voor gemeenschappen. Dit gebeurt op drie manieren:

1. De inventarisatie biedt een overzicht van reeds bestaande interventies. Door de 'markt' in kaart te brengen, wordt helder welke behoeften al worden gedekt, welk aanbod doorontwikkeld zou kunnen worden en welke nieuwe modulen van meerwaarde zijn.
2. De inventarisatie biedt inzicht in hoe de geïnventariseerde interventies het concept 'weerbaarheid' operationaliseren (in vorm en inhoud). Hiermee biedt het een analyse van de mate van beschrijving, theoretische onderbouwing en werkzaamheid/effectiviteit van de interventies met betrekking tot het versterken van de weerbaarheid van gemeenschappen.
3. De inventarisatie biedt inzicht in werkzame elementen van interventies gericht op het versterken van de weerbaarheid van

gemeenschappen. Deze informatie dient hiermee als 'kwaliteitstoets' van de beschreven interventies en als input voor specifieke leerlijnen en modules binnen het leeraanbod.

1.3 Methodiek

In deze inventarisatie zijn 102 interventies geanalyseerd. Via diverse kanalen zijn de interventies, de beschrijvingen ervan en indien beschikbaar evaluaties en/of onderbouwingen opgehaald. Via een deskresearch online en door middel van een uitvraag bij (KIS)collega's,¹ zijn twintig gemeenten benaderd die versterkingsgelden ontvangen. Ook zijn via het netwerk van Movisie de eigen contacten in de betreffende gemeenschappen benaderd. In circa de helft van de gevallen is door Movisie zelf informatie ingewonnen over de interventies van deze organisaties. In enkele gevallen hebben de organisaties de digitale enquête ingevuld die in het kader van dit onderzoek was verstuurd.

Naast het raadplegen van diverse interventieomschrijvingen en wetenschappelijke literatuur zijn er ook gesprekken gevoerd met interventieontwikkelaars. Het doel van deze gesprekken was drieledig. Ten eerste om de uitvoerbaarheid en overdraagbaarheid van de interventie te achterhalen. Ook werd informatie opgevraagd over de interventie die niet online beschikbaar is of niet via de andere informatiekanalen is opgehaald. Het gaat om informatie zoals een handleiding of draaiboek van de interventie, een theoretische onderbouwing van de werkwijze, of een evaluatierapport. Verder werd interesse gepeild bij de interventie-eigenaar om in deze inventarisatie opgenomen te worden. Voor het toetsen van de interventies aan de inclusiecriteria is in totaal met 22 interventie eigenaren telefonisch en/of per e-mail contact en uitwisseling geweest.

Eerst zijn alle interventies geïnventariseerd die zich richten op de behoeften die benoemd zijn in de focusgroepen, nl. een leeraanbod gericht op:

- ondersteunen van opvoeders met een migratieachtergrond;
- polarisatie, problematisch gedrag en radicalisering;
- professionalisering van moskeebesturen, sleutelfiguren en andere gezaghebbende personen;
- bevorderen van de samenwerking tussen gemeenschappen en (lokale) overheden;
- empowerment van vrouwen en jonge vrouwen.

De focus op weerbaarheid staat bij al deze interventies centraal. Het 'versterken van weerbaarheid' wordt breed opgevat: er wordt niet alleen gekeken naar interventies gericht op het beschermen tegen bepaalde bedreigingen, maar ook naar het verstevigen van de veerkracht in de omgang met deze uitdagingen (of een combinatie van beide). De interventies richten zich op de gemeenschappen waar de ESS op dit moment mee werkt: Afro-Caribisch-, Eritrees-, Koerdisch-, Somalisch-, Turks- en Marokkaans-Nederlandse

gemeenschappen. Daarnaast richt de inventarisatie zich op de islamitische (religieuze) gemeenschappen in brede zin (diverse stromingen).

Er zijn alleen interventies geselecteerd die zich richten op het versterken van de gemeenschappen zelf, daarbij kunnen zowel de gemeenschap als de individuen binnen de gemeenschap de profijtgroep zijn. Ter illustratie: interventies die zich richten op het vergroten van onderling begrip en ontmoeting tussen verschillende groepen mensen in de samenleving zijn niet geselecteerd voor nadere analyse.

Vervolgens zijn deze verzamelde interventies op basis van drie criteria geselecteerd voor nadere analyse:

1. Is de interventie gericht op het versterken van weerbaarheid/veerkracht van de groep zelf. Hieronder wordt zowel de gemeenschap als de individuen in de gemeenschap als profijtgroep verstaan.
2. Aanwezigheid van een goede beschrijving, theoretische onderbouwing en/of een (proces- en/of effect-) evaluatie. Een interventie is goed beschreven als minimaal doel(en), doelgroep(en), werkwijze/methoden, overdraagbaarheid en verwachte opbrengst(en) zijn vastgelegd. Een interventie is goed onderbouwd als de werkzaamheid van de interventie is onderbouwd met modellen, theorie en/of literatuur. Onder aanwezigheid evaluatie wordt verstaan dat een interventie beschikt over ten minste een procesevaluatie. Een effectevaluatie valt ook onder dit criterium.
3. Wordt de interventie in de praktijk uitgevoerd of is het overdraagbaar? Uitvoerbaarheid en overdraagbaarheid kan op de volgende drie manieren: 1) De interventie-eigenaar voert zelf de training/methodiek uit en is daarvoor te benaderen. 2) Er is een heldere beschrijving van de aanpak beschikbaar waarmee derden zelf aan de slag kunnen en/of 3) Door de interventie-eigenaar wordt een train-de-trainer geboden om derden toe te rusten om met de aanpak aan de slag te gaan.

Na het toetsen van de verzamelde interventies aan deze criteria bleken 14 interventies geschikt voor nadere analyse. Deze interventies zijn in kaart gebracht aan de hand van de volgende punten:

- Ontwikkelaar/uitvoerder: wie heeft de interventie ontwikkeld?
- Beschrijving: wat houdt de interventie in, hoe gaat het in zijn werk?
- Doelgroep: wie vormen de beoogde doelgroep waar de interventie op gericht is?
- Doelen: wat is het beoogde doel van de interventie?
- Gebruikte methoden: welke werkwijze of welke technieken worden er gebruikt om de doelen te bereiken?
- Inhoudelijke en methodische werkzame elementen: wat maakt deze interventie succesvol?
- Effectiviteit: is er informatie over een evaluatie en/of een effectonderzoek te vinden?

¹ Kennisplatform Integratie & Samenleving wordt uitgevoerd door het Verwey-Jonker Instituut en Movisie en gefinancierd door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Website: <https://www.kis.nl/>.

1.4 Theoretisch kader

De geselecteerde interventies richten zich op het vergroten van de weerbaarheid op het niveau van het individu als ook op het niveau van gemeenschappen. We staan kort stil bij de definitie van beide termen en het theoretische kader dat we in dit rapport benutten. Hoe de interventieontwikkelaars weerbaarheid operationaliseren, leest u in hoofdstuk 2: Algemene bevindingen.

Individuele weerbaarheid

In de literatuur bestaan – afhankelijk van de discipline – verschillende definities van weerbaarheid. Denk aan fysieke weerbaarheid waarbij een individu in staat is zich lichamelijk te verweren bij dreiging of geweld. Of weerbaarheid in de context van grenzen leren stellen bij seksueel grensoverschrijdend gedrag. In deze definities is weerbaarheid een vorm van versterking en/of verdediging. Of beter gezegd: weerbaarheid als een houding waarbij het individu zich bekrachtigd voelt én daarnaar handelt (Boumans, 2012; Steenssens & Regenmortel, 2007). Edzes, Middeldorp & Van Dijk (2013) definiëren weerbaarheid bijvoorbeeld als het kunnen omgaan met risico's en gebeurtenissen met een zekere impact. Dit komt overeen met de definitie van weerbaarheid die het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) hanteert, namelijk dat weerbaarheid een combinatie van cognitieve, emotionele en sociale vaardigheden is die iemand in staat stellen een zinvol, lerend en productief leven te leiden en succesvol verschillende sociale rollen en functies te vervullen gedurende de verschillende stadia in de levensloop (RIVM, 2019). In dit rapport is voor het begrip van weerbaarheid de volgende definitie gebruikt: *de capaciteit van mensen om weerstand te bieden aan risicovolle ervaringen, en stress en tegenslag te weerstaan, waarbij mensen het vermogen hebben om evenwichtig en stabiel te blijven, en goed te blijven functioneren ondanks bepaalde gebeurtenissen* (Rutter, 2006 in: Mann, Doosje, Konijn, Nickolson, Moore & Ruigrok, 2015). Er is gekozen voor deze definitie omdat het tweeledig is en de veelzijdigheid van de term dekt. Het betreft zowel vaardigheden om met situaties (waarbij sprake is van tegenslag en negatieve invloeden) om te kunnen gaan als een mentale toestand om de negatieve gevolgen van tegenslagen en negatieve invloeden voor het eigen welzijn te beperken.

In het geval van extremistische boodschappen wordt weerbaarheid als volgt gedefinieerd: de mate waarin burgers de extremistische invloeden aan de hand van cognitieve, affectieve en gedragsmatige indicatoren weerstaan en/of zich daartegen verzetten (Mann, Doosje, Konijn, Nickolson, Moore & Ruigrok, 2015). Veerkracht, een term die ook in deze context vaak wordt gebruikt, heeft betrekking op het kunnen 'terugveren' na een incident dat impact heeft. Het heeft raakvlakken met weerbaarheid, maar gaat met name om het vermogen snel te herstellen na een incident, terwijl weerbaarheid gaat over het kunnen bieden van tegenstand en het verminderen van de impact van een incident (Meijer et al, KIS, 2018).

Weerbare gemeenschappen

Mutsaers en Demir (2019) stellen dat het ontwikkelen van individuele veerkracht belangrijk is, maar niet per se voldoende is om veerkrachtig te worden. In het geval van weerbaar zijn tegen extreme idealen zouden personen dan individueel verantwoordelijk zijn voor het al dan niet immuun zijn voor het ontwikkelen van extreme idealen. Mensen worden altijd beïnvloed door de omgeving waarin ze leven of hebben geleefd. De gemeenschap heeft met andere woorden ook een verantwoordelijkheid.

Mutsaers en Demir (2019) zien gemeenschappen als een ruim begrip. Dus een gemeenschap is niet alleen een groep mensen die dezelfde etniciteit, taal, cultuur en/of religie delen. Het gaat ook om de professionals in het jeugddomein die in een gemeenschap werkzaam zijn, een scholengemeenschap, een wijk, een sportvereniging etc.

Veerkracht binnen gemeenschappen omschrijven we als 'een proces waarin de verschillende leden van een gemeenschap samen het aanpassingsvermogen ontwikkelen om een positieve weg in te slaan in negatieve omstandigheden' (Norris et al. 2008: 131). Een weerbare gemeenschap is meer dan een gemeenschap die betrokken is. Het impliceert dat een gemeenschap in staat is om controle te hebben over de eigen positie en het handelen, en in staat is om veranderingen teweeg te brengen. Dat wil zeggen: een gemeenschap die verantwoordelijkheid wil nemen, en daar de ruimte voor weet te claimen. Volgens Labonté, R., & Laverack (2018) betekent het dat een weerbare gemeenschap begrijpt dat, om ervoor te zorgen dat alle leden van een gemeenschap weerbaar worden, het noodzakelijk is dat reeds weerbare leden van de gemeenschap hun macht delen en/of op zo'n manier uitoefenen dat het anderen weerbaar kan maken. Hiermee komt een verantwoordelijkheid op de schouders van leden die weerbaar zijn, denk aan sleutelfiguren van een gemeenschap, maar ook betrokkenen zoals jongerencoaches en of docenten, jongerenwerkers en of politieagenten die binnen een gemeenschap werkzaam zijn.

Als we vanuit deze theoretische bril naar de geselecteerde interventies kijken, kunnen we op basis van het bovenstaande twee niveaus onderscheiden:

1. De interventie richt zich *direct* op versterking/vergroten van weerbaarheid van individuele leden van (subgroepen in) de gemeenschap. De interventie-eigenaar voert deze ook zelf uit.
2. De interventie richt zich (ook) *indirect* op versterking/vergroten van weerbaarheid van individuele leden van de gemeenschap. Dit gebeurt door:
 - a) Het toerusten van actoren in de gemeenschap die het individu omgeven (de zogenaamde sleutelfiguren en andere betrokkenen, bijv. in studentenverenigingen, moskeebesturen, jongerenorganisaties, burgerinitiatieven) om de ontwikkelde interventies die zich direct op de doelgroep richten, uit te voeren via een goede overdraagbare beschrijving van de aanpak, waar mensen zelf mee aan de slag kunnen, of door

² In het artikel van Mutsaers en Demir wordt gesproken over veerkracht en niet weerbaarheid.

middel van een train-de-trainer aanbod.

- b) Het versterken van deze actoren om vraagstukken en problematieken binnen de eigen gemeenschap te signaleren en vervolgens ook handelingsperspectief daarbij te geven. In dit geval zijn deze sleutelfiguren zelf de directe doelgroep van de interventie.

Beschermende programma's

In deze inventarisatie wordt nog een andere theoretische verdieping gemaakt door het model van Stijn Sieckelinck en Amy-Jane Gielen te gebruiken als kader waarmee interventies thematisch gesitueerd worden. Zij spreken over zes beschermende programma's die ieder proberen individuele en collectieve veerkracht te bevorderen. Elk programma is afgeleid vanuit specifieke risicofactoren (o.a. sociale uitsluiting, discriminatie, ideologische en politieke factoren, maar het kan ook gaan om frustraties en trauma) en probeert individuele en collectieve veerkracht te bevorderen in relatie tot die specifieke risicofactoren. Deze programma's zijn gebaseerd op wat wetenschappelijk bekend is over het bevorderen van veerkracht binnen de Nederlandse context en invloed van het sociaal domein. Tabel 1 geeft de beschermende programma's, de doelen daarbinnen en de aanpak die ingezet wordt weer. Hierbij gaat veerkracht niet enkel om het individu, maar vraagt het ook aandacht voor de context eromheen. Om deze beschermende programma's te helpen realiseren, zijn professionals uit verschillende domeinen nodig.

Tabel 1: Zes beschermende programma's ter bevordering van individuele en collectieve veerkracht tegen radicalisering

Programma	Doel	Aanpak
Democratische vorming	<ul style="list-style-type: none"> Jongeren zelfstandige, kritische burgers maken (weerbaar tegen radicalisering) 	<ul style="list-style-type: none"> Jongeren genuanceerder naar de wereld en de politiek leren kijken Bevorderen kennismaking pluriforme samenleving Bevorderen van actief burgerschap
Ideologische weerbaarheid	<ul style="list-style-type: none"> Jongeren kritisch en onafhankelijk leren denken en ontwikkelen van realistisch wereldbeeld (weerbaar tegen ideologieën) 	<ul style="list-style-type: none"> Stimuleren van mediageletterdheid Jongeren kritisch naar boodschappen van anderen laten kijken en de achterliggende bedoelingen leren herkennen
EHBI: Eerste hulp bij identiteitsvraagstukken	<ul style="list-style-type: none"> Jongeren begeleiden bij zoektocht naar hun identiteit 	<ul style="list-style-type: none"> Jongeren leren hun meervoudige identiteit vormgeven
Familieondersteuning	<ul style="list-style-type: none"> Weerbaar opvoeden 	<ul style="list-style-type: none"> Direct: Ondersteunen en begeleiden van families Indirect: Weerbaar maken van kinderen tegen conflicterende normen en waarden, polarisatie, uitsluiting en radicale invloeden
Zelfverwezenlijking	<ul style="list-style-type: none"> Ontdekken wie je bent (talenten, kansen en mogelijkheden) persoonlijke groei (weerbaar tegen groepsdynamiek, ronselaars en extremistische religieuze ideeën) 	<ul style="list-style-type: none"> Vergroten gevoel van zelfwaarde Versterken gevoel van eigen regie Talentontwikkeling Meer inzicht in kwaliteiten, mogelijkheden en kansen
Sociale vaardigheden en normering	<ul style="list-style-type: none"> Jongeren sociale kaders bieden/socialisatie 	<ul style="list-style-type: none"> Jongeren leren zichzelf te blijven zonder anderen geweld te doen Andere perspectieven leren kennen

Werkzame elementen

Verder is het van belang stil te staan bij wat er wordt verstaan onder werkzame elementen van een interventie. Werkzame elementen zijn de bestanddelen van een interventie die de doelen bij de doelgroep realiseren. Werkzame elementen zijn onderdelen van een interventie die ervoor zorgen dat de interventie de gewenste uitwerking heeft (Movisie, 2019). Hierbinnen maken we een onderscheid tussen inhoudelijke en methodische werkzame elementen.

Inhoudelijke werkzame elementen

Uit literatuur over weerbaarheid tegen stressfactoren, en in het bijzonder sociale uitsluiting, blijkt dat individuen die weerbaar zijn bepaalde *assets* (kenmerken) bezitten en toegang hebben tot bepaalde *resources* (Nicolay, 2015; Steenssens & Van Regenmortel, 2007; Fergus & Zimmerman, 2005 en Smith & Carlson, 1997). Deze kenmerken kunnen tevens elementen zijn die binnen een interventie te identificeren zijn ter bevordering van de weerbaarheid van jongen. In hoofdstuk 2 hebben we uiteengezet welke inhoudelijke werkzame elementen we hebben geïdentificeerd binnen de beschreven interventies.

Deze assets zijn:

- Een positieve identiteit
- Zelfvertrouwen
- Zelfregie
- Reflectief vermogen
- Sociale vaardigheden (o.a.):
 - empathie (het kunnen inleven in de ander, maar ook inzicht in diens referentiekader)
 - assertiviteit (op kunnenkomen voor de eigen belangen, behoeften en opvattingen)
 - goed kunnen luisteren
 - helder communiceren
 - conflicthantering, een probleemoplossend vermogen en het kunnen uiten
 - begrijpen en omgaan met de eigen gevoelens en die van een ander
- Inzicht in discriminatie en stigmatiseringsprocessen
- De *resources* bestaan uit steun en aanmoediging van de jongeren vanuit de ouders en de bredere sociale omgeving.

Methodische werkzame elementen

Naast de inhoudelijke werkzame elementen, zijn er ook diverse methodische werkzame elementen die veelvuldig in interventies worden ingezet. Voorbeelden zijn peer support, het centraal stellen van de ervaringen van de deelnemers en het werken met rollenspellen. Uit onderzoek (KIS, 2018) blijkt dat de volgende

methodische elementen werkzaam blijken in interventies:

- Inzet diverse werkvormen waaronder:
 - kennisoverdracht

- reflectieve oefeningen
- groepsgesprek
- individuele coaching
- oefenen en rollenspel
- Peer support en peer education
- Ervaringskennis centraal
- Trainer als ervaringsdeskundige en rolmodel
- Kennis om inzicht te krijgen in discriminatie en stigmatiseringsprocessen
- Trainer als co-learner

Met behulp van deze theoretische kaders worden de analytische punten binnen deze inventarisatie inzichtelijk gemaakt:

- Op welk niveau richt de weerbaarheid van de interventie zich: op het individu, de gemeenschap of op beide?
- Binnen welk thema valt de interventie en op basis van welke doelen?
- Welke methodische en/of inhoudelijke werkzame elementen zijn te onderscheiden binnen de interventie?

1.5 Beperkingen inventarisatie

Alle onderzoeken kennen beperkingen en zo ook deze. Hieronder zijn ze kort opgesomd.

- Niet alle ontwikkelaars en contactpersonen hebben gereageerd op onze contactpogingen. Contactpersonen konden een beschrijving van de interventie geven middels een online enquête. Soms ontbrak de nodige informatie en die interventies hebben we helaas niet kunnen opnemen.
- Zoveel mogelijk interventies zijn geselecteerd, maar een aantal ook niet. Een deel van de interventies is niet opgenomen in het huidige overzicht, omdat het (nog) niet voldoet aan de criteria, maar zou daar op termijn mogelijk wel aan kunnen voldoen. Ze kunnen de basis vormen voor kansrijke, in de praktijk uitvoerbare interventies.
- Mogelijk zijn er interventies niet opgenomen in deze inventarisatie die wel geschikt zijn en aan de voorwaarden voldoen, maar die niet bij ons in beeld zijn gekomen. We hebben ons ingespannen om zo veel mogelijk interventies te verzamelen via de genoemde routes, maar het kan zijn dat onze lijst niet volledig is. Het aanbod in het huidige rapport is een momentopname.
- Er kan mogelijk begripsverwarring ontstaan tussen weerbaarheid, empowerment en veerkracht. Wij zien de begrippen als meerdere hoofdstukken van één verhaal met verschillende accenten. Om begripsverwarring te voorkomen, hebben we in onze inventarisatie hier geen onderscheid gemaakt.
- De bevindingen in dit rapport zijn niet gepresenteerd en getoetst bij de interventie-eigenaren, zoals oorspronkelijk de intentie was. Wegens de coronacrisis zijn de plannen noodgedwongen gewijzigd.

1.6 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 zijn de algemene bevindingen van deze inventarisatie uiteengezet in de vorm van een beknopte analyse waarbij het beantwoorden van de hoofd- en subvragen van deze inventarisatie centraal staat. In hoofdstuk 3 zijn achtereenvolgens de interventie-omschrijvingen uitgewerkt.

2 Algemene bevindingen

De interventies in deze rapportage zijn gericht op jongeren, ouders en/of professionals. Ze worden (of werden) ontwikkeld of uitgevoerd door hulpverleningsinstanties, maatschappelijke organisaties of door zelfstandigen. Alle interventies en werkwijzen in dit rapport zijn erop gericht jongeren en of ouders weerbaar te maken. Het doel van de meeste interventies is geformuleerd in termen van weerbaarheid/ veerkracht, het leren omgaan met tegenslagen en het wegnemen van de voedingsbodem voor radicalisering en extremisme. Het gaat daarbij om weerbaarheid door het versterken van zowel jongeren als ouders. Daarbij wordt ervan uitgegaan dat wanneer ouders de juiste kennis en tools ontvangen, zij (beter) in staat zullen zijn om hun kinderen weerbaar op te voeden. Datzelfde geldt ook voor interventies gericht op professionals. Doel daarbij is het voorkomen van extremisme bij jongeren, een beter begrip krijgen van radicaliseringprocessen bij jongeren en kennis bieden over hoe er met jongeren met extreme idealen kan worden omgegaan.

Tegelijkertijd wordt in een deel van de interventies ook ingezet op het verwerven van kennis, aanleren van specifieke vaardigheden (kritisch vermogen, reflecteren, oefenen met mening uiten, etc.). Door jongeren kennis bij te brengen over de pluriforme samenleving en daarbij oefenen met kritisch en reflectief denken, wordt gepoogd de jongeren te leren omgaan met ervaren uitsluiting, discriminatie en of tegenslag. Zo wordt ook de invloed van gewelddadige ideologische opvattingen op jongeren beperkt.

In de volgende paragrafen beantwoorden we de hoofdvragen die bij deze inventarisatie centraal staan. Daarbij worden ook korte beschrijvingen gegeven van de verschillen en overeenkomsten tussen de interventies. Uitgebreide beschrijvingen van de interventies zijn opgenomen in hoofdstuk 3.

2.1 Interventies gericht op weerbaarheid

De eerste hoofdvraag in deze interventie luidt als volgt:

Welke interventies worden op dit moment in Nederland op lokaal, regionaal en landelijk niveau gebruikt om de weerbaarheid van gemeenschappen en hun leden te versterken?

Van de 102 geanalyseerde interventies, voldeden 14 aan de inclusiecriteria van deze inventarisatie. Deze 14 interventies zijn opgenomen in de volgende tabel, waarbij ook is aangegeven onder welke thema's de interventies vallen.

Tabel 2: Interventies (horizontaal) onderverdeeld in vijf thema's (verticaal)

Interventie	Thema	Ondersteunen van opvoeders met een migratieachtergrond	Polarisatie, problematisch gedrag en radicalisering	Professionalisering van moskeebesturen, sleutelfiguren en andere gezaghebbende personen	Bevorderen van de samenwerking tussen gemeenschappen en (lokale) overheden	Empowerment van vrouwen en meiden
1. The Way We See			X			
2. Saïd & Lody			X			
3. This is me!			X			
4. Futsal Chabbab			X			
5. Coach je kind		X	X			
6. Diamant			X			
7. Oumnia Works		X				X
8. BOUNCE			X			
9. Weerbaar opvoeden tegen radicalisering		X	X			
10. Omgaan met extreme idealen			X	X		
11. Opvoeddebatten met migrantenvaders		X	X			
12. Just like you		X				
13. Reageren op discriminatie			X			
14. Weerbaar opvoeden		X				

Tabel 2 laat zien dat de meeste interventies zich richten op het beperken van de risicofactoren en daarom onder thema 'Weerbaar opvoeden' en/of 'Polarisatie, problematisch gedrag en radicalisering' vallen. Verder valt het op dat de meeste interventies tweeledig zijn. Ze richten zich op het weerbaar maken van de doelgroep enerzijds, en proberen anderzijds polarisatie, problematisch gedrag en radicalisering aan te pakken. Zo kunnen interventies meerdere doelgroepen en/of doelen hebben. Er zijn ook interventies die zich richten op samenwerking en professionalisering. Deze zijn echter niet opgenomen in dit overzicht, omdat ze niet voldeden aan één of meerdere criteria. Voor die inventarisaties zijn er mogelijkheden tot doorontwikkeling.

2.2 Onderbouwde en/of geëvalueerde interventies

De tweede hoofdvraag in deze interventie luidt als volgt:

In hoeverre zijn deze interventies theoretisch onderbouwd en/of geëvalueerd op werkzame elementen dan wel effect, en welke werkzame elementen kunnen op basis hiervan geïdentificeerd worden ter bevordering van de weerbaarheid van gemeenschappen in het algemeen?

Van de 14 interventies zijn er 13 onderbouwd en 9 geëvalueerd. Het gaat om de volgende interventies:

Tabel 3: Interventies die onderbouwd en/of geëvalueerd zijn

Interventie	Onderbouwd	Geëvalueerd
1. The Way We See	X	X
2. Saïd & Lody	X	
3. This is me!	X	
4. Futsal Chabbab	X	X
5. Coach je kind	X	X
6. Diamant	X	X
7. Oumnia Works		X
8. BOUNCE	X	
9. Weerbaar opvoeden tegen radicalisering	X	X
10. Omgaan met extreme idealen	X	X
11. Opvoeddebatten met migrantenvaders	X	X
12. Just like you	X	
13. Reageren op discriminatie	X	X
14. Weerbaar opvoeden	X	

Er zijn daarnaast diverse methodische en inhoudelijke werkzame elementen gedistilleerd. In sommige interventiebeschrijvingen worden de werkzame elementen expliciet benoemd en onderbouwd. Dit betekent dat het wordt uitgelegd met wetenschappelijke theorieën en onderzoek waarom het bestanddeel bijdraagt aan het beoogde doel. Interventiebeschrijvingen die de werkzame bestanddelen benoemen en onderbouwen, zitten doorgaans goed in elkaar. In totaal hebben 9 interventies de werkzame elementen expliciet genoemd in hun beschrijvingen: Slechts 5 interventies hebben de werkzame elementen niet expliciet benoemd of het is onbekend. Op basis van de omschreven werkzame elementen bespreken we achtereenvolgens eerst de inhoudelijke en dan de methodische werkzame elementen.

Inhoudelijke werkzame elementen

Er zijn drie hoofdcategorieën te identificeren uit alle inhoudelijke werkzame elementen:

(1) Kennis en inzicht verwerven over onder andere beeldvorming, discriminatie, uitsluiting, radicalisering en polarisering, en wat daarvan de gevolgen en gevaren kunnen zijn. Maar ook inzicht krijgen in de levensfase van de puber en verwerven van pedagogische kennis of bijvoorbeeld kennismaking over de islam en de diverse religieuze stromingen daarbinnen.

Onder kennis en inzicht verwerven, rekenen we ook het bewustwordingsproces van het eigen handelen. Het gaat om bewustwording van de eigen opvoedvisie en het opvoedgedrag en de invloed daarvan op de ontwikkeling van het kind. In 10 van de 14 interventies is kennis verwerven een onderdeel. Van deze 10 richten 7 zich op opvoeders en het thema weerbaar opvoeden (tabel 2).

(2) Vaardigheden betreft een verscheidenheid aan vaardigheden, zoals sociale vaardigheden, opvoedvaardigheden, gespreksvaardigheden, maar ook doelmatig werken, handelen in situaties waarin sprake is van discriminatie, benutten van steun uit het (in)formele netwerk en uiten van kritiek op de maatschappij. Versterking van het denkvermogen is ook als vaardigheid meegerekend. Het gaat dan om het aanleren van genuanceerd, zelfstandig en kritisch denken. In alle beschreven interventies komt het aanleren, verfijnen en/of oefenen met vaardigheden aan bod.

(3) Werken aan het zelfbeeld gaat onder andere over zelfvertrouwen, vertrouwen in eigen kunnen, zelfreflectie, zelfregie, toekomstperspectief, zelfdiscipline, zelfbewustzijn en in contact komen met eigen emoties en gevoelens. In 10 van de 14 interventies is werken aan het zelfbeeld een onderdeel van de interventie. Van de 10 interventies richten 7 zich op jongeren.

Verder is er in de inleiding uiteengezet dat er binnen de inhoudelijke werkzame elementen aanvullend een verdeling gemaakt kan worden tussen assets (vaardigheden) en resources (sociale netwerk / omgeving). In alle beschreven interventies wordt gewerkt aan assets. Belangrijke assets zijn positieve identiteit, zelfvertrouwen, zelfregie en sociale vaardigheden. In enkele interventies wordt naast het werken aan assets ook aandacht besteed aan resources. Aanboren van resources uit de omgeving betekent concreet bijvoorbeeld dat het taboe op hulp vragen doorbroken wordt, dat ouders beter in staat zijn om een (in)formeel netwerk rondom de opvoeding op te bouwen en hun weg naar instanties weten te vinden, en dat jongeren inzicht krijgen in het belang van het hebben van een netwerk.

Methodische werkzame elementen

De zes meest voorkomende methodische werkzame elementen in de interventies zijn:

(1) Informatieoverdracht. Er zijn verschillende methoden die een succesvolle kennisoverdracht mogelijk maken. Dit zijn onder andere film (visueel materiaal kan een krachtig leermiddel zijn) of discussie en dialoog waarin deelnemers kennis en ervaringen delen en van elkaar leren. Maar ook een gedeelde achtergrond en taal tussen trainer en deelnemers kan bijvoorbeeld bijdragen aan een effectievere kennisoverdracht en communicatie.

(2) Rol van de trainer. De rol van de trainer, coach, begeleider en of debatleider is op verschillende manieren essentieel voor het slagen van de interventie. De trainer draagt bijvoorbeeld zorg voor een veilige (leer)omgeving en een sfeer van vertrouwen binnen de training of het begeleidingstraject. Trainers kunnen een rolmodel voor jongeren zijn en hebben een voorbeeldfunctie. Bij de meeste interventies is het belangrijk dat de trainer cultuursensitief te werk gaat. Ook deelt de trainer bij sommige interventies een vergelijkbare achtergrond en/of taal als de deelnemers. Uit onderzoek blijkt dat een gedeelde identiteit tussen boodschapper en ontvanger ervoor kan zorgen dat informatie beter blijft hangen en wordt begrepen door de ontvangers, en dat de ontvangers een positievere houding hebben tegenover de boodschapper (Bartholomew, 2016).

(3) Oefenen en aanleren van vaardigheden. Oefenen met vaardigheden kan op verschillende manieren. Enkele voorbeelden zijn het doen van een rollenspel met een trainingsacteur of mededeelnemer, oefenen met bepaald gedrag tijdens de training, waarbij de trainer kan corrigeren of helpen, plannen van gedrag, herhaling, zodat informatie beter blijft hangen, en het meekrijgen van huiswerk.

(4) Groepsaanpak. Door middel van een groepsgesprek, -dialoog, -debat, en/of -discussie kunnen deelnemers inzichten delen en er ontstaat gelegenheid om van elkaar te leren. Ook draagt het bij aan het besef niet de enige te zijn die worstelt met een bepaald thema en kunnen deelnemers steun ervaren aan elkaar.

(5) Ervaring(skennis) van de deelnemer staat centraal door middel van een interactieve werkwijze die ruimte biedt aan de eigen ideeën en beleving van de deelnemers. Het centraal stellen van de ervaring van deelnemers helpt de trainer om beter bij de leefwereld van de deelnemers aan te sluiten.

(6) Positieve bekrachtiging. Voorbeelden van methodieken van positieve bekrachtiging zijn het richten op talenten, kwaliteiten en mogelijkheden van deelnemers, deelnemers worden gecoacht in zelf oplossingen bedenken, er wordt ingezoomd op positieve aspecten van een situatie en deelnemers treden in interactie met elkaar over talenten en sterke punten.

2.3 Definitie weerbaarheid in de interventies

In alle interventies wordt geprobeerd een proces van weerbaarheid op gang te brengen bij de desbetreffende doelgroep. Weerbaarheid wordt hierin verschillend geoperationaliseerd, afhankelijk van de doelgroep waarmee gewerkt wordt en de methoden die ingezet worden. Vrijwel de meeste interventies richten zich op het individu in relatie met zijn of haar omgeving. Het individu wordt vrijwel altijd in de context van zijn of haar omgeving gezien. Bijvoorbeeld, jongeren in relatie tot ouders, school, en samenleving in haar geheel. En ouders worden in relatie tot hun gezinnen, docenten maar ook sociale omgeving van die ouders (vrienden en of familie) aangesproken. Zo wordt er vanuit een integrale visie aan de weerbaarheid van de doelgroepen gewerkt.

Wat ook opvalt, is dat weerbaarheid binnen interventies soms 'omgaan met' betekent, maar soms ook als 'verzet' is gedefinieerd. Onder 'omgaan met' vallen verschillende tegenslagen, denk aan negatieve situaties, ingrijpende levensgebeurtenissen, uitsluiting en of discriminatie. Onder weerbaarheid als een vorm van 'verzet' (ook wel verdediging) wordt geprobeerd jongeren weerbaar te maken tegen radicalisering en of extremistische opvattingen. Logischerwijs is deze focus ook bepalend voor de inhoudelijke en methodische werkvormen die ingezet worden. Bijvoorbeeld, reflectieve oefeningen en het cultiveren van een kritisch denkvermogen zijn belangrijke vaardigheden binnen interventies die jongeren (en of ouders) weerbaar maken tegen radicalisering. Bij interventies waar de nadruk ligt op 'omgaan met' wordt eerder gefocust op identiteitsontwikkeling, het ontwikkelen van een positief zelfbeeld en het vergroten van zelfvertrouwen.

3 Interventieomschrijvingen

3.1 Interventies gericht op het niveau van een individu

1. This is me!

Ontwikkelaar/uitvoerder

Kennisplatform Integratie en Samenleving (KIS)

Beschrijving

De weerbaarheidstraining This is me! vergroot de weerbaarheid van jongeren en versterkt hun identiteit. Deze training is primair bedoeld voor jongeren met een migratieachtergrond, maar ook autochtone jongeren kunnen hieraan deelnemen. Aan de hand van vier modules (Wie ben ik? Wat kan ik? Wat wil ik? en Omgaan met anderen) vergroten de deelnemers hun zelfvertrouwen, creëren een positief zelfbeeld en leren ze omgaan met hun emoties, zoals met boosheid. Op basis van diverse werkvormen gericht op identiteit, persoonlijke levenservaring, reflectie, communicatie, assertiviteit en feedback (geven en ontvangen), krijgen de deelnemers inzicht in hun eigen handelen. Ook krijgen ze tools en kennis aangereikt waardoor ze ook kunnen kiezen uit andere handelingsrepertoires.

Doel

Vergroten van weerbaarheid van jongeren met een migratieachtergrond. Door de interventieontwikkelaars is dit doel geconcretiseerd als: 'het creëren van een denk- en handelingsvermogen waarbij constructief en gebalanceerd omgegaan kan worden met diverse vormen van uitsluiting in de relatie tussen jongere en maatschappij'.

Doelgroep

Deze training is primair bedoeld voor jongeren (16 t/m 30 jaar) uit etnische minderheidsgroepen, maar ook autochtone jongeren kunnen hieraan deelnemen.

Overdraagbaarheid

KIS heeft een train-de-trainer ontwikkeld voor de weerbaarheidstraining, die te vinden is op de website van KIS: <https://www.kis.nl/publicatie/me-train-de-trainer>. De train-de-trainer stelt organisaties, hulpverleners, en andere professionals in staat om zelf de This is me! training te geven. Wel zijn er een aantal voorwaarden waaraan de trainer/de organisatie waarin de trainer(s) werkzaam zijn aan moet voldoen om het een This is me! training te mogen noemen.

Aanpak

De training is intervisieachtig van aard waarbij de focus ligt op

uitwisseling en reflectie op het eigen handelen en is minder gericht op pure kennisoverdracht. Het is belangrijk dat de trainer niet alleen maar zendt, maar dat de theorie samen met de jongeren besproken wordt door het ophalen van ervaringsverhalen van jongeren die gerelateerd zijn aan de theorie. De training bestaat uit zestien werkvormen die allemaal een praktische insteek hebben. De selectie van de werkvormen en de tijdsduur van de training is afhankelijk van de behoeften en vaardigheden van de deelnemers en het leervermogen van de deelnemers. De gemiddelde duur van een training kan daardoor variëren van vier dagdelen tot een traject van zestien dagdelen verdeeld over een periode van een half jaar. Elke groep heeft zijn eigen kenmerken. Het is belangrijk dat de trainer hier rekening mee houdt. Hij of zij bepaalt welke werkvormen geschikt zijn voor de deelnemers en hoeveel tijd men nodig denkt te hebben gezien de kenmerken van de doelgroep.

Gehanteerde definitie van het begrip weerbaarheid

Een individu is weerbaar als hij/zij in zowel de directe (ouders, vrienden, school) als indirecte omgeving (media, cultuur, maatschappij) met sociale uitsluiting om kan gaan. Het betreft zowel vaardigheden om met situaties van sociale uitsluiting om te kunnen gaan (zoals opkomen voor je zelf en het aangeven van je grenzen) als een mentale toestand om de negatieve gevolgen van sociale uitsluiting voor het eigen welzijn te beperken en jezelf desondanks gezond en positief te ontwikkelen. Volgens de methodiekonderbouwing is het kunnen omgaan met ervaringen van uitsluiting voor leden van etnische, culturele of religieuze gemeenschappen van groot belang voor hun mentale en fysieke gezondheid. Door weerbaar te zijn tegen discriminatie, kunnen de gevolgen van discriminatie worden verlicht of dragelijker worden gemaakt. Dit is in het bijzonder belangrijk voor adolescenten en jongvolwassenen, omdat zij zich in een overgangperiode bevinden waarbij ze grote veranderingen doormaken en hun eigen identiteit onderzoeken en vormen.

Inhoudelijke werkzame elementen

1. *Bewustwording van de eigen identiteit en het versterken van de positieve identiteit van jongeren.* Jongeren met een migratieachtergrond krijgen doorgaans te maken met meerdere leefwerelden/ (deel)-identiteiten waarvan de waardensystemen niet altijd verenigbaar zijn. Het willen voldoen aan verschillende verwachtingen en loyaliteiten kan leiden tot identiteitsworsteling en tot identiteitsproblemen. This is me! werkt aan het herkennen en benoemen van de eigen (deel)identiteiten en aan een positieve waardering hiervan.
2. *Verkrijgen van inzicht in eigen kunnen en vergroten van zelfvertrouwen van jongeren.* Discriminatie kan leiden tot een verminderd zelfvertrouwen. Vooral voor jongeren met een laag zelfbeeld

kan discriminatie leiden tot een nog lagere zelfwaardering, angsten of depressie. Werken aan zelfvertrouwen is dus belangrijk om de weerbaarheid tegen discriminatie te vergroten.

3. *Ontwikkelen van een positief en realistisch toekomstperspectief.* Jongeren reflecteren op hun dromen, welke keuzes daarvoor nodig zijn, wie of wat ze daarbij nodig hebben en welke obstakels ze kunnen tegenkomen in de uitvoering van hun keuzes. Centraal staat het nemen van regie.
4. *Leren omgaan met anderen, in het bijzonder in het omgaan met botsingen en andersdenkenden.* Werken aan het vergroten van sociale vaardigheden is hier onderdeel van. Ook krijgen jongeren inzicht over hun eigen gedrag en overtuigingen. Verder wordt kennis aangereikt over welke strategieën er bestaan om met discriminatie om te gaan.

Methodische werkzame elementen

Door de methodiek heen wordt gewerkt met verschillende methodische elementen die bijdragen aan het vergroten van de weerbaarheid van jongeren:

1. *Inzet van diverse werkvormen.* Een combinatie van verschillende werkvormen draagt bij aan een versterkt leerproces. De werkvormen die ingezet worden binnen This is me! zijn: reflectieve oefeningen, groepsgesprek, informatieoverdracht, rollenspel, huiswerkopdracht.
2. *Peer support.* Doordat peers ervaringsdeskundigen zijn, zijn ze goed in staat om anderen met soortgelijke problematiek te ondersteunen. Ook draagt peer support bij aan empowerment en het versterken van sociale vaardigheden.
3. *Co-learning.* Dit houdt in dat deelnemers op gelijkwaardige basis samenwerken aan gezamenlijk vastgestelde doelen en betekenisgeving. Deelnemers leren van elkaar en worden met elkaar sterker.
4. *Ervaringskennis.* Ervaringen die de jongeren in de praktijk hebben opgedaan staan centraal in de methodiek.
5. *Rol van de trainer.* Trainers van This is me! bieden een veilige leeromgeving, zijn niet oordelend, verplaatsen zich in de ander, gaan cultuursensitief te werk en fungeren ook als rolmodel.
6. *Empowerment.* Elementen van empowerment komen in bovenstaande elementen ook aan de orde, maar hier worden de overige elementen van empowerment genoemd die de training van This is me! kenmerken: het benadrukken van dat wat een persoon al (goed) kan en zelfregie.

Binnen welk beschermend programma geeft de interventie uitvoering aan het begrip weerbaarheid?

De methodiek van This is me! lijkt aan te sluiten bij zowel het programma 'Eerste hulp bij identiteitsvraagstukken (EHBI)' als ook bij 'Zelfverwezenlijking', als we kijken naar de aanpak die ingezet wordt in beide programma's. Het sluit deels aan bij 'EHBI' omdat jongeren inzicht krijgen in wie zij zelf zijn en in hun eigen kunnen. Ook wordt zowel in This is me! als door Sieckelink en Gielen gesproken over het leren kennen van je deelidentiteiten en hoe dat als een beschermende factor werkt tegen sociale uitsluiting of ander sociale tegenslag. This is me! sluit echter ook deels aan bij

het programma 'Zelfverwezenlijking' vanwege de inzet op het versterken van eigenwaarde en regie. Ook komt het krijgen van inzicht in en grip krijgen op eigen kunnen overeen. This is me! lijkt het best aan te sluiten bij 'EHBI' vanwege het belang van het inzicht krijgen in en een positief beeld verkrijgen van (deel) identiteit(en), met als doel jezelf weerbaar te kunnen opstellen tegen de negatieve gevolgen van sociale uitsluiting.

Op welk niveau opereert de interventie?

This is me! is een goed voorbeeld van een interventie die is ontwikkeld om de veerkracht van personen te vergroten (niveau 1; Mutsaers & Demir 2019). Het ontwikkelen van de eigen identiteit, het vergroten van zelfvertrouwen van jongeren, het hebben van een toekomstperspectief en het kunnen omgaan met anderen wordt grotendeels bepaald in interactie met familie, vrienden, het onderwijs, de media en de samenleving als geheel. Echter het versterken van de ouders en de sociale omgeving van de jongere zijn geen onderdeel van de interventie, wel is er expliciet aandacht voor de interactie van jongeren met en binnen verschillende contexten.

2. Diamant

Ontwikkelaar/uitvoerder

Stichting voor interculturele Participatie en Integratie (SiPI)

Beschrijving

In de Diamant methode worden via groepsbegeleidende gesprekken bi-culturele identiteits-vraagstukken behandeld. Ook het thema radicalisering komt aan bod. De Diamant methode helpt islamitische jongeren die door identiteitsconflicten een verhoogd risico hebben op delinquentie en radicalisering. De Erkenningscommissie Justitiële Interventies heeft de interventie Diamant in juni 2020 erkend als 'Goed onderbouwd': [Diamant - Effectieve jeugdinterventies | NJI](#).

Doel

Wegnemen van de voedingsbodem door risicofactoren voor radicalisering zoals gevoelens van achterstelling en discriminatie, problemen met de multi-pele identiteit en zingeving, de (generatie) kloof met de ouders, sociale isolatie en loyaliteitsconflicten te reduceren.

Doelgroep

Nederlandse islamitische jongeren die opgroeien met meerdere culturen en achtergronden.

Overdraagbaarheid

De training wordt uitgevoerd door gecertificeerde Diamant trainers met een pedagogische achtergrond die een tweejarige opleiding hebben gevolgd bij SiPI.

Aanpak

Diamant trainers dienen de tweejarige opleiding te hebben gevolgd en hebben een pedagogische achtergrond. De Diamant training voor jongeren: De vaardigheden worden bijgebracht in drie modules verspreid over drie maanden. Het eerste deel bevat de training Turning Point, waarbij de jongeren werken aan hun identiteitsontwikkeling en acceptatie van mensen die anders denken dan zij. Turning Point maakt hen sterker en meer zelfbewust. Tijdens het tweede deel van Diamant werken de jongeren aan zelfstandig denken en beslissingen nemen. In een opdracht komen ze onder andere in aanraking met andersdenkenden. Het derde deel richt zich op omgaan met conflicten. De jongeren leren over interculturele conflictantering en oefenen met conflictvaardigheden. Als laatste onderdeel van de training voeren de jongeren een activiteit uit om de geleerde competenties in de praktijk te oefenen.

Evaluatie

De methode is wetenschappelijk onderzocht binnen het EU-project SAFIRE door Feddes, Mann, de Zwart, & Doosje (2013).

Gehanteerde definitie van het begrip weerbaarheid

De mate waarin burgers de extremistische invloeden aan de hand van cognitieve, affectieve en gedragsmatige indicatoren weerstaan en/of zich daartegen verzetten (Hallich en Doosje, 2017). In het kader van de toepassing van DIAMANT-plus³ zijn deze aspecten (cognitieve, affectieve en gedragsmatige) van weerbaarheid uitgewerkt in een aantal indicatoren. Weerbaarheid hangt af van contextuele factoren en is daarmee geen stabiele karaktereigenschap. Contexten zoals sociale netwerk, levensfase, politiek maatschappelijke situatie, tijd en locatie hebben invloed op weerbaarheid.

Inhoudelijke werkzame elementen

De drie aspecten van weerbaarheid, cognitieve, emotionele en gedragsmatige aspecten, zijn uitgewerkt in een aantal indicatoren die hieronder worden toegelicht.

Cognitief: het cognitieve aspect van weerbaarheid heeft betrekking op flexibiliteit in denkstijl. Jongeren die een denkstijl hebben met een hoge mate van flexibiliteit waar ruimte is voor grijs tinten zullen weerbaarder zijn tegen radicale invloeden dan jongeren met een laag complexe denkstijl met minder flexibiliteit en ruimte voor grijs tinten. Dus genuanceerd denken in plaats van zwart-wit denken. De weerbaarheid kan vergroot worden door iemand te leren meer zicht te krijgen op diversiteit en tegenstrijdigheden. Sommige jongeren met een duale identiteit (Marokkaans en Nederlands) lopen risico om behoefte te krijgen aan een duidelijke boodschap, omdat zij geconfronteerd worden met veel tegenstrijdigheden uit twee of zelfs drie verschillende culturen: islamitische, Marokkaanse en Nederlandse. Door bewustwording en versterking van de eigen (duale) identiteit kan mogelijk (verdere) radicalisering worden voorkomen. Zelfstandig en kritisch denkvermogen worden hierbij gestimuleerd.

Emotioneel: emotionele aspecten van weerbaarheid zijn: zelfvertrouwen en zelfdoeltreffendheid (het geloof dat de omgeving en uitkomst van gebeurtenis beïnvloed kunnen worden), institutioneel vertrouwen, positieve in plaats van negatieve emoties, zingeving/doelgerichtheid, goede band tussen jongere en ouders en binding met anderen en de samenleving.

Gedrag: gedragsmatige indicatoren van weerbaarheid hebben betrekking op het onderhouden van relaties met anderen en bezit van sociaal kapitaal. Jongeren die actief zijn in (democratische) sociale groepen, buurt of gemeenschap zijn weerbaar tegen radicale geluiden. Het behoren bij verschillende soorten groepen kan de weerbaarheid vergroten. Weerbaarheid manifesteert zich in de praktijk in het innemen van een kritische houding of het tegenspreken van extremistische ideeën.

Methodische werkzame elementen

Onder andere oefenen met vaardigheden, trainer met een vergelijkbare achtergrond als de deelnemers, in gesprek gaan met andersdenkenden, en het voeren van groeps gesprekken.

³ DIAMANT-plus is opgebouwd uit elementen van twee methodieken van SiPI: DIAMANT en Coach je kind.

Binnen welk beschermende programma geeft de interventie uitvoering aan het begrip weerbaarheid?

In de Diamant methode zijn elementen te vinden die aansluiten bij het programma 'EHBI'. Er wordt gewerkt aan identiteitsontwikkeling en zelfbewustzijn. Jongeren leren zelfstandig te denken en beslissingen te nemen. Er zijn ook elementen in de Diamant methode die een voorbeeld zijn van het programma 'Zelfverwezenlijking'. Een van de doelen van Diamant is dat jongeren zich kunnen verweren tegen extremistische religieuze ideeën door te werken aan versterken van het gevoel van eigenwaarde en zelfregie.

Op welk niveau opereert de interventie?

Diamant wordt door Mutsaers en Demir (2019) als voorbeeld genoemd van een programma dat is ontwikkeld om de veerkracht van personen te vergroten. De interventie richt zich op het vergroten van zelfvertrouwen, verantwoordelijkheid, meervoudig perspectief innemen en inlevingsvermogen van jongeren. Diamant leert hen omgaan met duale identiteit en interculturele conflicten en brengt en/of houdt hen in contact met de Nederlandse samenleving. De training versterkt de identiteit en veerkracht van de jongeren, zodat ze steviger in hun schoenen staan en weerbaarder zijn tegen extremistische ideeën en gepolariseerd denken.

3. Saïd & Lody

Ontwikkelaar/uitvoerder

Saïd & Lody

Beschrijving

Saïd & Lody verzorgen trajecten voor jongeren op scholen om de weerbaarheid van deze jongeren te vergroten. Hiermee willen Saïd & Lody ontsparing van jongeren, zoals discriminatie, polarisering, criminalisering en radicalisering, voorkomen en tegengaan. Om hun succesvolle methode door te geven aan nieuwe duo's is de methode door Movisie beschreven in een handboek.

Doel

Doel van de methode Saïd & Lody is een bijdrage leveren aan het vergroten van de weerbaarheid van jongeren van 12 tot en met 20 jaar.

Doelgroep

Schoolgaande jongeren in de leeftijd van 12 tot en met 20 jaar bij wie de school, een docent of een externe partner, zoals schoolinspectie, schoolagent of gemeente, signaleert dat er spanningen zijn op het gebied van discriminatie, uitsluiting, polarisering, criminalisering en radicalisering.

Overdraagbaarheid

Saïd & Lody zijn de uitvoerders en kunnen ingeboekt worden. Andere duo's kunnen echter ook zelf met de methode aan de slag aan de hand van de methodiek-beschrijving van Movisie die online vrij toegankelijk is: [Handboek 'Saïd&Lody' | Movisie](#). Intermediaire doelgroepen zijn docenten en ouders/verzorgers. Hun rol wordt ook beschreven in het handboek.

Aanpak

Een klas waar probleemgedrag onder de leerlingen voorkomt, of waar een incident heeft plaats-gevonden, wordt over het algemeen een periode van drie of vier maanden begeleid, soms wat langer. Afhankelijk van de situatie in de klas (soort probleemgedrag, soort incident) krijgen de leerlingen een introductieles van het duo en nemen zij de jongeren mee naar locaties die hun wereld verbreden, zoals naar de Anne Frank Stichting of een bezoek aan de politie. Door samen de lessen te geven, geeft het duo het goede voorbeeld aan de jongeren. De aanpak is afhankelijk van wat de jongeren precies nodig hebben. Het is dus belangrijk dat een duo door middel van gesprekken met de schoolleiding, betrokken docenten en door de klas te observeren tijdens de introductieles en de daaropvolgende excursies bepaalt wat nodig is. Is er een acuut incident, dan is het essentieel dat er snel geschakeld wordt, dat het gesprek met de jongeren zo spoedig mogelijk wordt gevoerd.

Gehanteerde definitie van het begrip weerbaarheid

Een positief zelfbeeld; het ontdekken en benutten van steun in je omgeving; het stimuleren van een kritisch-positief beeld van de samenleving en het verlangen om op zoek te gaan naar kansen en

naar een functionele plek in de samenleving.

Inhoudelijke werkzame elementen

Er zijn vier inhoudelijke werkzame elementen in de methode van Saïd & Lody aan te wijzen:

- 1) *Opdoen van kennis en vaardigheden*: jongeren verkrijgen kennis en bewustwording over beeldvorming, discriminatie, uitsluiting en polarisering, en wat daarvan de gevolgen kunnen zijn. Ook wordt de weerbaarheid van jongeren vergroot doordat ze (praktische) kennis en tips opdoen over, en oefenen met situaties van groepsdruk of sociale druk.
- 2) *Positief zelfbeeld*: de doelgroep van deze interventie wordt vaak bestempeld als probleemjongeren. Om deze jongeren positieve stappen te laten zetten, is het belangrijk dat er met een 'andere' bril naar hen gekeken wordt en ook hoe zij naar zichzelf kijken. Er wordt ingezoomd op talenten en mogelijkheden van jongeren die wellicht niet meteen aan de oppervlakte te zien zijn. Jongeren krijgen de ruimte om te oefenen met positief naar zichzelf te kijken en het beste uit zichzelf te halen.
- 3) *Kritisch-positief beeld van de samenleving*: Saïd & Lody zet in op het doorbreken van generaliserende beeldvorming, bijvoorbeeld ongefundeerde, negatieve opvattingen over politie en het Openbaar Ministerie. De aanpak richt zich ook op het verbreden van de leefwereld van jongeren door bijvoorbeeld een museum te bezoeken of deel te nemen aan een maatschappelijk project. Het doorbreken van generaliserende beeldvorming werkt echter twee kanten op. Ook de politie bijvoorbeeld leert van de ontmoeting met deze jongeren.
- 4) *Benutten van steun uit de omgeving*: de weerbaarheid van jongeren wordt vergroot door het ontdekken en benutten van steun uit hun omgeving. Jongeren krijgen inzicht in het belang van het hebben van een netwerk door met elkaar en het duo in gesprek te gaan over: waarom is een netwerk belangrijk? Hoe ziet hun netwerk eruit? Hoe kunnen ze ervoor zorgen dat hun netwerk groter wordt?

Methodische werkzame elementen

Onder andere de volgende methodische werkzame elementen zijn geïdentificeerd in het handboek van de methodiek: informatie-overdracht, inzoomen op dat wat een jongere al (goed) kan, een positieve, open en geïnteresseerde houding van het duo, dynamiek en afwisseling in en tussen de lessen, groepsgepraak waarbij alle jongeren betrokken worden, het duo als rolmodel en delen van inspirerende verhalen.

Binnen welk beschermend programma geeft de interventie uitvoering aan het begrip weerbaarheid?

Saïd & Lody is een voorbeeld van een project dat bijdraagt aan het programma 'Zelfverwezenlijking'. Qua doelen (o.a. ontdekken wie je bent, persoonlijke groei en weerbaar tegen extremistische opvattingen en gedragingen) en aanpak (o.a. meer inzicht in eigen kwaliteiten, mogelijkheden en kansen en vergroten van zelfwaarde) sluit de methode van Saïd & Lody aan bij dit programma. Het gebruik van rolmodellen die als voorbeeld dienen voor de doelgroep, die laten zien dat het mogelijk is om obstakels te

gebruiken om op te klimmen zonder zichzelf te kwijt te raken is ook een voorbeeld dat dit programma omschrijft.

Op welk niveau opereert de interventie?

Met de methode van Saïd en Lody wordt gewerkt aan veerkracht van jongeren op individueel niveau. De methode beoogt de weerbaarheid van individuen te vergroten door enerzijds een positief beeld over zichzelf en de eigen kwaliteiten te krijgen en anderzijds stimuleert de interventie jongeren complexer, kritischer en genuanceerder na te denken over de wereld waarin ze leven.

4. BOUNCE

Ontwikkelaar/uitvoerder

Arktos en Radar Advies

Beschrijving

BOUNCE is een preventief programma dat gewelddadige radicalisering in een vroeg stadium moet tegengaan. Het programma helpt de veerkracht van (kwetsbare) jongeren ten aanzien van radicale invloeden te versterken en maakt hun sociale omgeving bewust. BOUNCE is een pakket van drie preventieve trainings- en bewustmakingstools voor jongeren en hun sociale omgeving. Het gaat om een weerbaarheidstraining voor jongeren tussen 12 en 18 jaar (BOUNCE young), materiaal om ouders en eerstelijnsprofessionals mee te nemen in de opzet en uitgangspunten van de training (BOUNCE along) en een trainersprogramma voor professionals, zodat zij daarna de training BOUNCE Young zelf kunnen geven (BOUNCE up).

Doelen

De emotionele, psychische, sociale en mentale veerkracht van jongeren versterken om op die manier een positieve identiteit te vormen en weerbaar te zijn tegen radicale invloeden. Met betrekking tot ouders en eerstelijnswerkers: hen versterken in hun rol bij de vroegtijdige preventie van gewelddadige radicalisering. Met betrekking tot het trainersprogramma: opleiden van toekomstige trainers en borging van het programma.

Doelgroep

De directe doelgroep van BOUNCE is jongeren van 12 tot 18 jaar. Dit kunnen zowel kwetsbare als minder kwetsbare jongeren zijn.

Overdraagbaarheid

Radar Advies verzorgt het trainersprogramma voor professionals: [BOUNCE young trainingen ter preventie radicalisering - Radar Advies](#). De getrainde professionals kunnen vervolgens met de twee andere tools aan de slag. Intermediaire doelgroep: betrokken ouders en eerstelijnswerkers.

Aanpak

In BOUNCE young oefenen en versterken jongeren in tien (inter)actieve groepstrainingen verschillende aspecten van hun veerkracht. De groepsgrootte varieert van 8 tot 12 deelnemers. Elke training heeft een eigen thema, zoals talenten en sterktes, sterk blijven in uitdagende situaties, gevoelens en emoties, informatie en invloed, eigen identiteit en verbondenheid. Het programma bevat een mix van actie en nadenken. Tijdens de training leggen jongeren het verband tussen de werkvormen en persoonlijke ervaringen.

BOUNCE along wil met tips, inzichten en praktische oefeningen opvoeders en eerstelijnswerkers meer bewust maken.

BOUNCE up is een train-de-trainer voor begeleiders en hulpverleners. Zij leren in een driedaagse training, die door Radar Advies verzorgd wordt, hoe de BOUNCE young te geven aan jongeren.

Evaluatie

De tools zijn ontwikkeld op basis van een wetenschappelijk onderzoek onder jongeren, van waaruit verschillende methodes zijn uitgewerkt om de veerkracht van jongeren ten aanzien van gewelddadige radicalisering te versterken.

Gehanteerde definitie van het begrip weerbaarheid

In de methodiekb beschrijving van BOUNCE wordt gesproken over het weerbaar maken van jongeren tegen radicale invloeden. Dit wordt bereikt door op een preventieve manier het emotionele, fysieke en mentale bewustzijn van jongeren te versterken om op die manier een positieve identiteit te vormen in constructieve samenhang met hun sociale omgeving.

Inhoudelijke werkzame elementen

Elke training wordt er gewerkt aan een van de werkzame elementen ter bevordering van de weerbaarheid van de deelnemende jongeren. De methodische werkzame elementen lopen hier doorheen en worden verderop apart benoemd.

Talenten en sterke punten: in interactie treden over talenten en sterke punten, in staat zijn om die te gebruiken, te ontdekken, heeft een positief effect op jongeren en hun veerkracht. Dit kan hun motivatie vergroten om positieve interacties te onderhouden met anderen en zichzelf. Dit kan helpen om zelfvertrouwen en vertrouwen in anderen op te bouwen, wat nodig is voor veerkracht in alledaagse situaties.

Psychofysische veerkracht versterken: psychofysisch bewustzijn (bewustzijn van het verband tussen geest en lichaam) is een voorwaarde voor het versterken van de psychofysische veerkracht (het verband tussen geest en lichaam gebruiken). Door te leren om fysiek, emotioneel, sociaal en mentaal sterk te staan, bereiden jongeren zich voor om op allerlei uitdagende situaties te reageren.

Sterk staan in sociaal moeilijke situaties: de deelnemers versterken hun veerkracht door te oefenen met trainingssituaties die gelinkt kunnen worden aan sociaal moeilijke situaties. Elke oefening in deze training kan gebruikt worden om de ervaringen te linken aan de psychofysische ervaring en aan concepten van sterk staan, evenwicht, ademhaling en focus. Via de ervaringen in deze training versterken jongeren hun zelfbewustzijn en hun vertrouwen in verschillende situaties.

Emotionele veerkracht versterken: deelnemers in contact laten komen met hun eigen gevoelens en emoties stimuleert het bewustzijn en de interactie en vergroot het bewustzijn van de deelnemers en hun controle over hoe emoties en gevoelens worden uitgedrukt.

Op een gezonde, kritische manier omgaan met informatie en invloed: opgroeien in een digitaal tijdperk, waarin massa's informatie online beschikbaar zijn, stelt jongeren voor uitdagingen inzake het begrijpen, selecteren of interpreteren van deze digitale informatie. Het bewust maken van jongeren en het versterken van hun kritische houding ten opzichte van online informatie en online invloeden is waar BOUNCE young aan bijdraagt.

Bewustzijn creëren over verschillende denkstijlen en kritisch denkvermogen versterken: de oefeningen stimuleren kritieke en succesvolle denkstijlen en confronteren jongeren met de denkfouten die zij en

anderen vaak maken. Het feit ervaren dat in veel gevallen er geen zwart-wit antwoord is, maar vooral ambivalentie en veel 'grijs' stimuleert de kritische zin van jongeren.

Bewustzijn van persoonlijke identiteit en banden met anderen: de zoektocht en vorming van de identiteit kan gepaard gaan met kwetsbaarheid over de eigen identiteit en banden die iemand heeft met anderen. Delen van de identiteit veranderen, banden en contacten kunnen veranderen. Jongeren bewust maken van wie ze zijn en waarmee ze verbonden zijn en hoe ze daarover in interactie kunnen treden met anderen kan hun veerkracht helpen versterken.

Toekomstperspectief: deelnemers worden uitgedaagd om hun toekomst op een veerkrachtige manier te bekijken. Het bewustzijn van de deelnemers van hun toekomst wordt versterkt en het vertrouwen van de deelnemers ten aanzien van hun toekomstdoelen vergroot.

Methodische werkzame elementen

Onder andere de volgende methodische werkzame elementen zijn te identificeren in de trainershandleiding: positieve groepsfeer, deelnemers werken samen, in interactie treden over eigen talenten en sterke punten, oefenen met sociale situaties, delen van ervaringen en een gelijkwaardigheidsprincipe wordt gehanteerd tijdens de bijeenkomsten.

Binnen welk beschermend programma geeft de interventie uitvoering aan het begrip weerbaarheid?

Als we kijken naar de doelen, aanpak en methode van BOUNCE young dan zien we dat elementen uit verschillende programma's die Sieckelink en Gielen beschrijven in de interventie terugkomen. Dit zijn elementen uit 'Democratische vorming', 'Ideologische weerbaarheid', 'Eerste hulp bij identiteits-vraagstukken' en 'Zelfverwezenlijking'. In de aanpak wordt veerkracht van jongeren versterkt door te werken aan een breed palet aan factoren die een positieve identiteit en toekomstbeeld versterken en zich weerbaar kunnen opstellen tegen negatieve invloeden en gebeurtenissen.

Op welk niveau opereert de interventie?

BOUNCE young draagt bij aan veerkracht op het niveau van een individu. De interventie richt zich op het versterken van een individu op emotioneel, fysiek, mentaal en sociaal vlak ten einde weerbaar te zijn tegen negatieve invloeden en gebeurtenissen.

5. Coach je kind

Ontwikkelaar/uitvoerder

Stichting voor interculturele Participatie en Integratie (SiPI)

Beschrijving

Coach je kind biedt opvoedingsondersteuning aan Turkse en Marokkaanse ouders met kind(eren) van 0 t/m 23 jaar. Ouders werken aan vermindering van opvoedingsonzekerheid en opvoedingsonmacht door het versterken en ontwikkelen van opvoedcompetenties. Gedurende 6 tot 12 maanden zijn er 24 coachingsmomenten aan huis. De coach heeft een pedagogische achtergrond en komt uit dezelfde etnische groep als de ouders. Begeleiding kan in de eigen taal plaatsvinden.

Doel

Een positieve sociaal-emotionele ontwikkeling en verminderd probleemgedrag bij kinderen, door versterking van opvoedvaardigheden en zelfvertrouwen bij ouders.

Doelgroep

Turkse of Marokkaanse ouders met kind(eren) van 0 t/m 23 jaar.

Overdraagbaarheid

SiPI en De Interculturele Academie geven de opleiding tot gezinscoach en zijn de kwaliteitsbewakers van de interventie. Voor de opleiding tot gezinscoach wordt o.a. de methodiekhandleiding van Coach je kind gebruikt.

Aanpak

Coach je kind is een vorm van opvoedondersteuning aan huis, die per gezin 24 coachingsmomenten omvat en afhankelijk van de gekozen intensiteit een half tot een heel jaar duurt. Na een aanloopfase van signalering en aanmelding bestaat het coachings-traject bij elk gezin uit de volgende fasen: 1) Verkenning, 2) Coaching A: bewustwording en empowerment, 3) Coaching B: opvoedvaardigheden, 4) Afsluiting en evaluatie en 5) Nazorg en monitoring.

Evaluatie

Er is een procesevaluatie (Versteegen en van der Vegt, 2009) gedaan van de eerste pilotfase (2007-2008). Daarna is een tevredenheid- en effectmeting (van Rijn, 2011) uitgevoerd over de coaching van gezinnen in 2010. De methode is in 2013 theoretisch onderbouwd (Distelbrink, Pels, Tan & Aarts, 2013) en Coach je kind is erkend als 'Goed onderbouwd' in de databank Effectieve Jeugdinterventies:

[Coach je kind - Effectieve jeugdinterventies | NJi](#).

Gehanteerde definitie van het begrip weerbaarheid

Specifiek gericht op de doelen van Coach je kind zijn ouders weerbaar als zij de regie over hun eigen leven en specifiek de opvoeding van hun kinderen hebben. Ze zijn weerbaar zowel tegenover hun directe sociale omgeving, als tegenover andere partijen die medeopvoeders zijn, zoals de school. Ze kunnen beter eigen keuzes maken.

Inhoudelijke werkzame elementen

In de theoretische onderbouwing van Coach je kind zijn 5 inhoudelijke werkzame elementen beschreven ter bevordering van weerbaarheid:

- 1) *Informereren over Nederlandse opvoedverwachtingen.* Ouders die de doelgroep vormen van Coach je kind hebben vaak weinig kennis over wat hun kinderen nodig hebben om succesvol te kunnen opgroeien in Nederland. Dan is kennisoverdracht over hoe het onderwijssysteem werkt, wat er van ouders wordt verwacht, hoe ze hun kinderen kunnen begeleiden, een belangrijke voorwaarde om ze te helpen meer grip op de omgeving en de opvoeding te krijgen.
- 2) *Bewustwording.* Een belangrijk onderdeel van de coaching is dat ouders zich bewust worden van de eigen opvoedvisie en het eigen opvoedgedrag. Bewustwording vormt een belangrijk onderdeel van empowerment van ouders.
- 3) *Empowerment.* Een belangrijk doel van Coach je kind is dat ouders de regie over hun eigen leven en specifiek de opvoeding van hun kinderen krijgen. Ze zijn weerbaarder tegen hun sociale omgeving, tegenover andere partijen die medeopvoeder zijn, zoals de school, en ze kunnen beter eigen keuzes maken.
- 4) *Werken aan opvoedvaardigheden.* De coaches werken met ouders aan de door ouders zelf gekozen en te verbeteren opvoedvaardigheden. Negatief opvoedgedrag leidt uiteindelijk tot negatief gedrag bij kinderen. Door bij ouders positieve opvoedgedragingen aan te leren, verbetert uiteindelijk ook de ontwikkeling van kinderen. Het punt van de positie van de doelgroep als migrant komt op diverse momenten hierin terug.
- 5) *Brugfunctie.* Door de inzet van een coach in de eigen taal, de grote nadruk op het opbouwen van een vertrouwensband (zie onder), maar ook door een uitgebreide voorfase waarin bewustwording en empowerment centraal staan, werkt Coach je kind eraan dat ouders na afloop van de coaching meer open staan voor (in)formele steun, en zijn ze beter in staat om een (in)formeel netwerk rondom de opvoeding op te bouwen en te onderhouden.

Methodische werkzame elementen

Ook kent de aanpak een zestal methodische werkzame elementen:

- 1) *Vertrouwensband opbouwen door iemand van eigen taal en cultuur.* De relatie hulpverlener-klant bepaalt voor een belangrijk deel de effectiviteit. Vooral bij laaggeschoolde Turkse en Marokkaanse ouders die de doelgroep vormen van belang vanwege wantrouwen, taal en herkenning.
- 2) *Beide ouders betrekken bij de opvoeding.* De effectiviteit van opvoedinterventies kan worden vergroot, in het bijzonder bij migrantengezinnen, als de interventies zijn gericht op het hele systeem. Dat betekent ook het betrekken van vaders. Ook vanuit het perspectief van consistentie in de opvoeding is het van groot belang dat vaders, evenals moeders, worden betrokken bij opvoedondersteuning. Zo kan de opvoedkracht van gezinnen het best worden versterkt.
- 3) *Ouders eerst.* In de eerste fase van de coaching wordt veel aandacht besteedt aan wat de ouders bezighoudt, eventueel los van de opvoeding. Ouders zijn effectiever als ze hun positie

kunnen bepalen in het emigratieland. Ervaren negatieve beeldvorming geeft weerstand tegen verandering.

- 4) *Vraaggericht*. Cliënt en professional moeten overeenstemming bereiken over doel en aanpak, het belang moet aansluiten bij de eigen probleemdefinitie van de klant voor succes.
- 5) *Coachen*. Homebased interventies zijn het meest effectief als het gericht is op empowerment en ondersteunen van ouders in zelf oplossingen bedenken.
- 6) *Observeren*. Observeren is een goede methode bij ouders die slecht kunnen verwoorden wat hun problemen zijn. Het draagt bij aan het beter laten aansluiten van hulp.

Binnen welk beschermend programma geeft de interventie uitvoering aan het begrip weerbaarheid?

Coach je kind draagt bij aan het programma 'Familieondersteuning'. Ouders worden ondersteund en begeleidt door een coach in de eigen taal bij het aanleren van positieve opvoedingsvaardigheden. Dit draagt uiteindelijk bij aan een verbeterde ontwikkeling van het kind.

Op welk niveau opereert de interventie?

Coach je kind richt zich op het individuele niveau: het empoweren van individuele ouders. De drie belangrijkste componenten van individuele empowerment, die in de literatuur aan te wijzen zijn, komen aan bod in de methode van Coach je kind: 1) Zelfbeleving. Hieronder wordt verstaan het geloof in eigen kunnen om de eigen situatie en omgeving te beïnvloeden; 2) Kritisch bewustzijn. Het gaat hier om kritisch bewustzijn van maatschappelijke mogelijkheden, normen en middelen, vaardigheden om deze te benutten en het mobiliseren van bronnen; 3) Gedrag. Hieronder worden uitingen van persoonlijk empowerment verstaan, zoals betrokkenheid bij de gemeenschap, participatie in sociale verbanden, constructief gedrag in de omgang met nieuwe situaties en het maken van keuzes.

6. Opvoedebatten met migrantenvaders

Ontwikkelaar/uitvoerder

Trias Pedagogica

Beschrijving

Opvoedebatten bieden een platform aan grote groepen vaders om onderling te spreken over allerlei (taboegevoelige) onderwerpen rond opvoeding. Ook leren vaders om de belevingswereld van het kind beter te begrijpen en de communicatie tussen vader en kind te verbeteren. Met de opvoedebatten worden grote groepen vaders met allerlei culturele achtergronden bereikt. De training train-de-trainer Opvoedebattleider is een tweedaagse training die de toekomstige opvoedebattleiders voorbereidt op het leiden van de opvoedebatten.

Doel

De doelen van de opvoedebatten zijn tweeledig: 1) Informatieoverdracht betreft overdracht van pedagogische kennis over opvoeding en ontwikkeling van kinderen, kennis over het belang van de rol van vaders en bijvoorbeeld over verwachtingen/regels/opvoeding in Nederland; 2) Bewustwording gaat om bewustwording van de eigen invloed als vader op kinderen en hoe die vorm te geven. Het doel van het train-de-trainersprogramma is het kwalificeren van de deelnemers als opvoedebattleider voor Trias Pedagogica.

Doelgroep

Vaders met een Marokkaanse, Ghanese of Somalische achtergrond.

Overdraagbaarheid

Opvoedebattleiders die zijn getraind door het train-de-trainersprogramma van Trias Pedagogica. Er zijn instroomvereisten om aan de training deel te mogen nemen. Gecertificeerde opvoedebattleiders worden door Trias Pedagogica ingezet om de opvoedebatten te leiden die in verschillende gemeenten worden georganiseerd. Zie: [Tools/Methodieken: Interventies - Trias Pedagogica - onafhankelijk adviesbureau voor interculturele pedagogiek en opvoeding & vaderschap](#).

Aanpak

De opvoedebatten worden georganiseerd op een locatie die voor de vaders laagdrempelig en goed bereikbaar is. De opvoedebatten vinden doorgaans in de avond of in het weekend plaats, op tijdstippen die vaders schikken. Een opvoedebate duurt ongeveer 2 uur. Aan de opvoedebatten nemen minstens 15 vaders deel en maximaal 30 tot 40. Vaders worden in eerste instantie voor een eenmalige bijeenkomst uitgenodigd, maar er zijn ook vervolgbijeenkomsten. Voor de tweedaagse training train-de-trainer Opvoedebattleider krijgen de deelnemers ter voorbereiding de handleiding 'intercultureel werken', bedoeld voor professionals die werken met migrantengezinnen, mee naar huis. De eerste dag van de training is vooral gericht op kennisoverdracht. De tweede dag staat het leren van competenties centraal, door middel van

het oefenen van een presentatie of debat. Er zijn instroomvereisten om aan de training te kunnen deelnemen en er is een eindtoets.

Evaluatie

De methodiek is beschreven en onderbouwd door Trias Pedagogica i.s.m. Kenniswerkplaats Tienplus. Ook is de methodiek Opvoedebatten geëvalueerd door Pels, Ketner en Naber (2012). Trias Pedagogica heeft de opvoedebatten die in 2019 hebben plaatsgevonden geëvalueerd en daar een verslag van gemaakt.

Gehanteerde definitie van het begrip weerbaarheid

In de onderbouwing van de interventie wordt gesproken over empowerment in plaats van weerbaarheid. De twee begrippen komen in de context van de interventie grotendeels overeen. Empowerment van migrantenvaders die de doelgroep vormen is een belangrijk doel van de debatten. Vaders zijn empowered ofwel weerbaar als ze zijn toegerust met middelen om hun rol als vader met vertrouwen en kennis op zich te nemen.

Inhoudelijke werkzame elementen

O.a. vier inhoudelijke werkzame elementen zijn te onderscheiden in de methodiekonderbouwing: zelfvertrouwen vergroten, vergroten van vertrouwen in anderen, opdoen van kennis over opvoedings-vraagstukken in migratiecontext, opvoedvaardigheden aanleren.

Methodische werkzame elementen

Zeven methodische werkzame elementen in de aanpak zijn te onderscheiden die bijdragen aan de weerbaarheid van vaders. De eerdergenoemde inhoudelijke elementen zijn hierin verweven.

- 1) *Debat*. Een debat geeft vaders de mogelijkheid over de opvoeding te praten zonder dat het meteen over de eigen persoonlijke situatie gaat. Een debat is daardoor minder bedreigend dan een opvoedcursus dat over specifieke problemen thuis gaat. Vaders wisselen opvattingen uit en komen samen tot nieuwe inzichten die ze kunnen betrekken op de eigen situatie. Ze mogen zelf hun mening geven, er wordt hen niets opgelegd. Dat is belangrijk voor hun zelfvertrouwen en vanwege het wantrouwen dat vaders ten opzichte van (westerse) deskundigen vaak hebben.
- 2) *Film*. Bij laaggeschoolde migranten die de doelgroep vormen is de inzet van visueel materiaal een krachtig middel. In de film is te zien dat Trias Pedagogica ervaring heeft met het praten met Marokkaanse vaders over opvoeding. De film laat zien dat vaders het oneens met elkaar mogen zijn en hun emoties mogen uiten. Ook laat de film andere Marokkaanse vaders zien die met elkaar over opvoeding praten.
- 3) *Laagdrempelig*. De debatten vinden plaats op voor vaders vertrouwde locaties, waar nodig in eigen kring en taal. Hiermee wordt vertrouwdheid gecreëerd dat ertoe leidt dat vaders vrijuit kunnen praten. Een ander belangrijk element in de laagdrempeligheid is dat vooraf gecommuniceerd wordt dat er een eenmalig debat plaatsvindt, na de eerste bijeenkomst komt doorgaans de behoefte van vaders voort om verder te gaan in vervolgbijeenkomsten.

- 4) *Vertrouwen winnen: de rol van de debatleider.* Voor het succes van het opvoeddebat is het belangrijk dat de debatleider erin slaagt om het vertrouwen van vaders te winnen. Hierbij draait het om herkenning, erkenning, geven van complimenten, vertellen van eigen ervaringen en gebruik van humor. In de tweede helft van het debat ligt de nadruk op kennisoverdracht en neemt de debatleider ook de rol aan als expert.
- 5) *Aandacht voor opvoeden in migratiecontext.* De methodiek is ontwikkeld vanuit het besef dat de migratieachtergrond onlosmakelijk is verbonden met diverse aspecten van de opvoeding. Kennisoverdracht over de Nederlandse samenleving en de positie van migrant in opvoedingsvraagstukken zijn belangrijke onderdelen van de methodiek.
- 6) *Religie.* Bij vaders kunnen ideeën leven over de rolverdeling tussen vaders en moeders die toegeschreven kunnen worden aan het geloof. Omdat het geloof een belangrijk referentiekader is voor vaders proberen debatleiders vaders te overtuigen via religie. In sommige gevallen is er een imam aanwezig die onderbouwing vanuit de islam kan geven.
- 7) *Laten ervaren.* In de debatten wordt ervaring ingezet als middel om vaders inzichten bij te brengen. Vaders krijgen huiswerk mee, zoals oefenen met complimenten geven. Ook worden rollenspellen ingezet tijdens de bijeenkomsten.

Binnen welk beschermend programma geeft de interventie uitvoering aan het begrip weerbaarheid?

Opvoeddebatten met migrantenvaders draagt bij aan het programma 'Familieondersteuning'. Aan de vaders worden kennis, houding en vaardigheden bijgebracht die hen kunnen ondersteunen in hun rol als opvoeder. Dit draagt uiteindelijk bij aan een positieve en verbeterde ontwikkeling van hun kinderen.

Op welk niveau opereert de interventie?

Opvoeddebatten richt zich op het individuele niveau. Individuele vaders worden toegerust met kennis, vaardigheden en zelfvertrouwen omtrent de opvoeding van hun kinderen. De methodiek Opvoeddebatten is sterk gericht op het overwinnen van wantrouwen bij vaders, het activeren van vaders om over hun eigen rol als opvoeder te praten en te reflecteren, het zoeken naar eigen oplossingen, met aandacht voor religie, taal en de situatie als migrant in Nederland.

7. Reageren op discriminatie

Ontwikkelaar/uitvoerder

Expertise-unit Sociale Stabiliteit (ESS)

Beschrijving

Discriminatie op basis van geloof, huidskleur of iets anders, is iets waar jongeren mee te maken kunnen krijgen. Maar hoe ga je daar mee om? Kwaad worden? Grapje maken? Erop slaan? Negeren? Over deze en andere vragen gaat de training Reageren op discrimineren. Jongeren zijn met behulp van dit project beter in staat om passende strategieën te selecteren en toe te passen bij situaties waarin ze te maken krijgen met discriminatie. Passende strategieën zijn strategieën die vanuit het eigen perspectief goed aansluiten bij de sociale context en de eigen persoonlijke drijfveren en wensen van de jongeren. Om de doelen te realiseren, kent de training drie bouwstenen: kennisoverdracht, uitwisseling en oefeningen. De training bestaat uit twee dagdelen.

Doelen

De training heeft op korte termijn tot doel om bewustwording van en inzicht in verschillende copingstrategieën te bevorderen. Het doel voor de middellange termijn is dat jongeren door een uitbreiding van hun handelingsrepertoire meer controle en zelfvertrouwen ervaren als zij nieuwe ervaringen van discriminatie opdoen.

Doelgroep

Jongeren met verschillende culturele achtergronden in de leeftijd van 17 t/m 26 jaar.

Uitvoerbaarheid

Getrainde trainers van bureau Omlo en IZI solutions voeren de training op aanvraag uit.

Aanpak

Om de beoogde doelen te realiseren, kent de training drie bouwstenen: kennisoverdracht, uitwisseling en oefeningen. De eerste bouwsteen is kennisoverdracht: de trainers gaan in op verschillende copingstrategieën en de voor- en nadelen van deze strategieën. Hierbij maken de trainers gebruik van inzichten uit wetenschappelijke literatuur en ervaringskennis van jongeren. Om een overdaad aan theorie te voorkomen, worden ook interactieve werkvormen ingezet in dit onderdeel. De tweede bouwsteen bestaat uit het uitwisselen van ervaringen. Jongeren vertellen tijdens dit onderdeel of en wat voor type ervaringen zij hebben met discriminatie en hoe zij daarmee zijn omgegaan. Uitgangspunt is dat jongeren van elkaar leren in een veilige setting. De derde bouwsteen bestaat uit het oefenen van verschillende copingstrategieën. Het oefenen vindt plaats in de vorm van een rollenspel met een trainersacteur. Tijdens de oefeningen spelen trainersacteurs én jongeren discriminatie-ervaringen na vanuit verschillende rollen. Er is veel ruimte om te reflecteren op de verschillende scenes. De training bestaat uit twee dagdelen. Na het eerste dagdeel kunnen jongeren de opgedane inzichten en vaardigheden laten bezinken en erover praten met mensen in hun

omgeving. Tijdens het tweede dagdeel biedt dat vervolgens mogelijkheden om verdere verdieping aan te brengen en uitgebreider te oefenen met verschillende strategieën.

Evaluatie

De training is theoretisch onderbouwd en geëvalueerd door bureau Omlo op ervaren baat van betrokkenen bij de training: [Evaluatie training - Reageren op discrimineren - Bureau Omlo](#).

Gehanteerde definitie van het begrip weerbaarheid

Jongeren worden weerbaar gemaakt tegen discriminatie doordat ze 'competent en doelmatig' kunnen handelen in reactie op discriminatie. Jongeren vergroten met behulp van de training hun zelfvertrouwen en zelfregie en kunnen in toekomstige situaties selecteren uit een ruimer handelingsrepertoire in reactie op discriminatie en ontwikkelen copingstrategieën om met discriminatie om te gaan.

Inhoudelijke werkzame elementen

Kennisoverdracht van ervaringskennis en theoretische kennis. Uitbreiden en verfijnen van vaardigheden die te gebruiken zijn in situaties waarin deelnemers te maken krijgen met discriminatie. Zelfbewustzijn en doelgerichtheid vergroten om beter om te kunnen gaan met discriminatie. Gezonde copingstrategieën ontwikkelen.

Methodische werkzame elementen

Peer support (de veronderstelling hierbij is dat mensen als ervaringsdeskundigen anderen met vergelijkbare ervaringen kunnen ondersteunen). Reflectieve oefeningen, benutten van ervaringskennis, strategieën oefenen met een trainingsacteur in een rollenspel.

Binnen welk beschermend programma geeft de interventie uitvoering aan het begrip weerbaarheid?

In de training Reageren op discrimineren zijn elementen te vinden die aansluiten bij het programma 'Sociale vaardigheden en normering'. Deelnemers verwerven sociale vaardigheden om zichzelf te kunnen blijven zonder anderen of zichzelf geweld aan te doen (Sieckelink & Gielen, 2019). Ook zijn elementen in de training te vinden die aansluiten bij het programma 'Zelfverwezenlijking'. Deelnemers werken aan competent en doelgericht handelen en vergroten hun zelfregie, zelfbewustzijn en zelfvertrouwen. Hiermee krijgen jongeren inzicht in en grip op hun eigen kunnen en werken zij aan zelfverwezenlijking.

Op welk niveau opereert de interventie?

Reageren op discrimineren is een goed voorbeeld van een interventie die is ontwikkeld om de veerkracht van personen te vergroten (niveau 1; Mutsaers & Demir 2019). Deelnemers worden toegerust met kennis, vaardigheden en zelfvertrouwen omtrent het competent en doelgericht kunnen handelen in situaties waarin sprake is van discriminatie.

3.2 Interventies gericht op het niveau van een gemeenschap

8. The Way We See

Ontwikkelaar/uitvoerder

Fairouz ben Salah, eigenaar Bureau Nouhad; Asma en Abdelkarim El Fassi van Zouka media

Beschrijving

The Way We See is een project waarin studenten onder begeleiding van professionele beeld-journalisten een eigen talkshow maken. Studenten vormen een eigen redactieteam en kiezen uit hun midden de presentatoren, een sidekick, straatreporters en tafelgasten. Het project wil extremisme en polarisatie tegengaan, door de studenten mogelijkheden aan te reiken om uitdrukking te geven aan hun opvattingen over de maatschappij. Inclusie ontstaat wanneer mensen zich volwaardig actor voelen in maatschappelijke onderhandelingsprocessen en weten hoe zij deze processen op constructieve wijze kunnen beïnvloeden. Polariserende factoren worden tegengegaan door (jonge) mensen te helpen hun standpunten en visies op constructieve wijze voor het voetlicht te brengen, zodat zij een plaats weten te verwerven zonder dat dit gepaard hoeft te gaan met intolerantie, (verbale) agressie of geweld. Deze doelstellingen kunnen worden bereikt door de jongeren regie te geven over eigen mediaproducties, zodat zij vanuit eigen definitie en doelstellingen in gesprek kunnen gaan met medeburgers en vertegenwoordigers van instituties. Studenten krijgen te maken met beeldvorming, nieuwsvorming en nieuws maken, worden weerbaarder tegen negatieve berichtgeving en nepnieuws in de media en ontwikkelen meer zelfvertrouwen. Voor veel deelnemers is het project een eerste kennismaking met journalistiek. De lessen zijn goed in te passen in burgerschapseducatie. Achterliggend idee is dat radicalisme ook een vorm van maatschappijkritiek betreft.

Doel

Hoofddoel is het tegengaan van extremisme en polarisatie. Subdoelen zijn: 1. Begrijpen hoe nieuws tot stand komt en hoe deze processen beïnvloed kunnen worden; 2. Empathie creëren door onderzoek naar achtergronden van nieuws en de belangrijkste personen die hierbij betrokken zijn; 3. Zelfvertrouwen van de deelnemers bevorderen; 4. De regie van jongeren op het nieuws vergroten en hen leren het medialandschap te verrijken met eigen ervaringen; 5. Mogelijkheden aanreiken om maatschappelijke onderwerpen in de klas te bespreken.

Doelgroep

Alle jongeren van het vmbo en het mbo.

Overdraagbaarheid

Bureau Nouhad is de uitvoerder en past het programma aan naar de behoeften van de afnemer.

Aanpak

Bij de opbouw van The Way We See zijn de talkshows geproduceerd in 3 workshops met elk een tijdsduur van gemiddeld 2 uren van 50 minuten en een gemiddelde groepsgrootte van 22 deelnemers. Dag 1: Hoe werken nieuwsredacties en media; Dag 2: praktijk – zelf talkshow maken; Dag 3: opnamen. Echter, het mediabureau geeft aan dat maatwerk mogelijk is: een ééndaagse intensieve workshop is ook mogelijk.

Evaluatie

De pilotfase van de interventie is in 2017, als onderdeel van het proefschrift van Norah Schulten, door de universiteit van Amsterdam geëvalueerd.

Gehanteerde definitie van het begrip weerbaarheid

Weerbaarheid wordt in het project The Way We See gedefinieerd als de mate waarin jongeren zich verzetten en afstand kunnen nemen van extreme maatschappijopvattingen en polarisatie aan de hand van een aantal mechanismen. Deze mechanismen zijn: (gevoelige) onderwerpen durven bespreken, zichzelf kunnen uitdrukken, vermogen tot kritisch denken, vergroten van inlevingsvermogen en een verminderde gevoeligheid voor in potentie polariserende factoren. Polariserende factoren zijn: emotionele onzekerheid, individuele deprivatie, collectieve deprivatie, procedurele rechtvaardigheid, symbolische bedreiging, realistische bedreiging, maatschappelijke afstand, onwettigheid van autoriteiten, in-group superioriteit, en een positieve attitude tegenover het geweld van anderen of henzelf om doelen en idealen te bereiken.

Inhoudelijke werkzame elementen

Drie werkzame elementen zijn te identificeren in de interventiebeschrijving ter bevordering van weerbaarheid tegen polarisatie:

1. *Uiten van maatschappijkritiek en sensitieve onderwerpen*: jongeren beschikken door dit project over een podium en verschillende mogelijkheden om hun mening over de maatschappij te uiten en te bespreken. Scholieren kunnen zich door dit project gemakkelijker uiten en hun eventuele onvrede tot het uitgangspunt maken van een constructief debat of dialoog. Hierdoor zullen zij zich meer serieus genomen en gehoord voelen.
2. *Kritisch denken*: scholieren leren om een meer open houding aan te nemen die de neiging om kritisch te denken versterkt. Het project kan mede door de basis die het legt voor de dialoog het kritisch denkvermogen stimuleren. Uit de literatuur komt naar voren dat een kritisch reflectievermogen een weerbaarheidsfactor is tegen gewelddadig extremisme. Hierbij gaat het niet om de inhoud van de gedachten, maar om hoe er gedacht wordt. Mede door dit kritische denkvermogen kan polarisatie worden tegengegaan omdat de scholieren zich bijvoorbeeld beter in elkaar kunnen inleven. Echter door jongeren met extreme idealen uitsluitend neer te zetten als radicalen dreigt uit het oog verloren te worden dat het gaat om potentieel kritische burgers die een democratie vorm kunnen geven.
3. *Weerbaarheid tegen polariserende persoonsfactoren*: het project beoogt een verminderde gevoeligheid bij jongeren voor in potentie polariserende persoonsfactoren. Uit de literatuur

bekende polariserende persoonsfactoren zijn: emotionele onzekerheid, individuele deprivatie, collectieve deprivatie, procedurele rechtvaardigheid, symbolische bedreiging, realistische bedreiging, maatschappelijke afstand, onwettigheid van autoriteiten, in-group superioriteit, en een positieve attitude tegenover het geweld van anderen of henzelf om doelen en idealen te bereiken.

Methodische werkzame elementen

Onder andere zijn de volgende methodische werkzame elementen te identificeren: oefenen met mening uiten, groepsgesprekken, de klas wordt verdeeld in teams waarbij elk team een specifieke taak toebedeeld krijgt, informatieoverdracht en samenwerken en co-learning.

Binnen welk beschermend programma geeft de interventie uitvoering aan het begrip weerbaarheid?

The Way We See is een voorbeeld van een project dat bijdraagt aan zowel het programma Democratische vorming als aan het programma Ideologische weerbaarheid. Het draagt bij aan democratische vorming omdat het project kennismaking met pluriformiteit in opvattingen bevordert. En het is een project dat uitgevoerd wordt op scholen. Scholen zijn mede vanwege hun wettelijke verplichting om burgerschapsonderwijs te verzorgen, in hoge mate in staat om invulling te geven aan democratisch vormende programma's. The Way We See draagt ook bij aan het programma ideologische weerbaarheid door het stimuleren van kritisch en onafhankelijk denken bij jongeren. Ook leren jongeren hun mening vorm te geven door het raadplegen van verschillende bronnen en leren ze het herkennen en totstandkoming van negatieve berichten en nepnieuws.

Op welk niveau opereert de interventie?

Een schoolgemeenschap wordt door Mutsaers en Demir ook genoemd als voorbeeld van een gemeenschap. Bovendien wordt in het artikel een school genoemd als een laboratorium voor democratie. Scholieren ontwikkelen aan de hand van dit project individuele veerkracht maar dit betekent niet dat jongeren individueel verantwoordelijk zijn voor het voorkomen van polarisatie. The Way We See maakt het mogelijk dat op een veilige schoolomgeving gevoelige onderwerpen en extreme opvattingen geuit en besproken kunnen worden met klasgenoten.

9. Futsal Chabbab

Ontwikkelaar/uitvoerder

FC Social Work

Beschrijving

Futsal Chabbab is een interventie waarin door middel van spel (zaalvoetbal), coaching en huiswerkbegeleiding jongeren worden bereikt die vaak op straat te vinden zijn. In deze interventie bouwt de trainer een vertrouwensrelatie met de jongeren op om hen vervolgens op hun gedrag te kunnen coachen. De voetbaltraining is het middel om de jongeren te bereiken en te motiveren. De band die wordt opgebouwd, maakt dat ze blijven. De aanpak van Futsal Chabbab is integraal: zij verbindt de leefgebieden (gezin, school én wijk) van jongeren met elkaar.

De methode is opgenomen in de Database Effectieve Interventies van Movisie en is in juli 2020 door de erkenningscommissie Sport en bewegen erkend als 'Goed onderbouwd': <https://www.movisie.nl/interventie/futsal-chabbab>. Zie voor de volledige interventiebeschrijving: <https://www.kenniscentrumsportenbewegen.nl/interventies/interventie/futsal-chabbab/>.

Doel

Hoofddoel van de interventie is het terugdringen en/of voorkomen van de door jongeren veroorzaakte overlast op straat. Een bijbehorend subdoel is dat buurtbewoners positiever gaan denken over jongeren uit de buurt. Futsal Chabbab wil ook schooluitval terugdringen, waardoor kansen van jongeren vergroot worden.

Doelgroep

De directe doelgroep van de interventie Futsal Chabbab zijn jongens en meisjes tussen de 9 en 16 jaar oud in (multiculturele) aandachtswijken, waar schooluitval hoog is en er veel overlast op straat wordt ervaren. De interventie richt zich enerzijds op jongeren die vaak op straat 'hangen' en al in de 'straatcultuur' betrokken zijn en anderzijds op basisschoolkinderen die zich daar (op latere leeftijd) toe aangetrokken kunnen voelen.

Uitvoerbaarheid en overdraagbaarheid

FC Social Work is de uitvoerder van de aanpak. Futsal Chabbab is tevens opgenomen [in het aanbod van het ZonMw programma Sportimpuls](#), wat betekent dat gemeenten en andere organisaties de interventie kunnen afnemen met subsidie van Sportimpuls. Om het project lokaal uit te kunnen voeren, zijn daarnaast de volgende uitvoerders nodig: een coördinator/trainer, twee zaalvoetbaltrainers (vrijwilligers of betaalde krachten) en twee huiswerkbegeleiders (vrijwilligers of stagiairs). In voorbereiding op de uitrol van de interventie wordt gebouwd aan draagvlak voor de aanpak. FC Social Work legt contact met het lokale netwerk van jongerenwerk, scholen, sportservice, wijkagenten, straatcoaches, buurtwerk om hen te informeren over de aanpak en hen te vragen hierin te participeren in samenwerking met de trainers.

Aanpak

Futsal Chabbab bestaat uit een combinatie van coaching,

voetbaltrainingen en huiswerkbegeleiding. Deelname van de jongeren is vrijwillig. De interventie loopt gedurende een schooljaar en wordt in vier fasen onderverdeeld: werving, kennismaking, uitvoering en afsluiting. De interventie wordt voorafgegaan door een implementatiefase waarin de integrale aanpak wordt voorbereid met alle betrokken ketenpartners.

Evaluatie

Er zijn meerdere onderzoeken naar praktijkervaringen gedaan (Sleegers, 2013; Van der Ven, 2009; Sen, Sen & Sorlu, 2012; Demir, 2012). Na 2013 voert Futsal Chabbab naar eigen zeggen doorlopend onderzoek en innovatie uit naar de aanpak met behulp van hun stagiaires en afstudeerders.

Gehanteerde definitie van het begrip weerbaarheid

Weerstand kunnen bieden tegen en kunnen oprabbelen uit negatieve omstandigheden, zoals moeite hebben met school, taalachterstand, vooroordelen, uitsluiting door de samenleving, verwarring in normen en waarden tussen twee culturen waarin de doelgroep opgroeit, weinig perspectieven, weinig toezicht door ouders en betrokkenheid van ouders in school en huiswerk, en een dominante straatcultuur.

Inhoudelijke werkzame elementen

In de methodebeschrijving worden een aantal inhoudelijke werkzame elementen benoemd en verantwoord met wat daarover uit onderzoek bekend is.

- De jongeren ervaren plezier in de sport en leren discipline aan.
- Uit onderzoek blijkt dat de kans dat jongeren zich door het sporten positief ontwikkelen groter wordt, als de sportleiders aandacht schenken aan vaardigheden die ook buiten de sport - bijvoorbeeld op school - waardevol zijn, zoals doelmatig werken en zelfcontrole.
- Aan zelfvertrouwen en zelfdiscipline (een gebrek hieraan komt tot uiting in respectloos gedrag, vandalisme en weinig inzet voor school) wordt gewerkt door jongeren te laten ervaren dat de discipline die zij inzetten in sport ook helpt op het gebied van school en in interacties met anderen in de wijk. Negatieve beeldvorming en gevoel van uitsluiting worden mede doorbroken door de combinatie van minder hangen op straat, werken aan respectvoller gedrag, deelname aan de 'buurtbattles' en presteren in de sport.

Methodische werkzame elementen

Ook zijn een aantal methodische werkzame elementen te herkennen in de methodebeschrijving en onderbouwd met literatuur.

- Een cultuursensitieve trainer/coach, trainer is een rolmodel uit de doelgroep en in staat een vertrouwensrelatie op te bouwen. De trainers zijn lokale rolmodellen en genieten respect bij de doelgroep. Door hun positie accepteren de jongeren instructies en correcties.
- De sportdeelname kan als middel worden ingezet om andere doelen te bereiken.
- De combinatie van sport, het pedagogisch programma

(coaching) en de huiswerkbegeleiding. Uit onderzoek blijkt dat de kans dat jongeren zich door het sporten positief ontwikkelen groter wordt, als de sportleiders aandacht schenken aan vaardigheden die ook buiten de sport - bijvoorbeeld op school - waardevol zijn, zoals doelmatig werken en zelfcontrole.

- De trainer is de schakel tussen jongeren, ouders, leraren, huiswerkbegeleiders en sociale omgeving en hulpverleners. Door bemiddeling van de trainer hebben andere opvoeders en mensen met autoriteit in de wijk ook een betere 'ingang' bij de doelgroep.
- Community based en integrale aanpak: leefgebieden van de jongeren worden met elkaar verbonden door een sterk netwerk (sport, school, wijk, thuis) en een stevige sociale controle.
- Een groepsmatige strenge aanpak ('voor wat, hoort wat' beginsel) in combinatie met individuele aandacht en positieve bekrachtiging. Met het voetbalteam wordt een veilige plek gecreëerd om te leren.
- Laagdrempelig: iedereen mag en kan meedoen.

Binnen welk beschermend programma geeft de interventie uitvoering aan het begrip weerbaarheid?

Als we kijken naar de doelen, aanpak en methode van Futsal Chabbab dan sluit de interventie aan bij het programma Zelfverwezenlijking. De overlast die jongeren veroorzaken op straat wordt teruggedrongen doordat jongeren gaan werken aan talentontwikkeling en een positief zelf- en toekomstbeeld en ze door deze aanpak het gevoel krijgen mee te kunnen doen in de samenleving. De trainers zijn behalve trainer ook rolmodel voor de jongeren, dit is een voorbeeld van een methodisch werkzaam element.

Op welk niveau opereert de interventie?

Futsal Chabbab draagt bij aan veerkracht op het niveau van een individu als ook op het niveau van een gemeenschap. Jongeren versterken individuele veerkracht door te werken aan school, plezier in sport, zelfvertrouwen, zelfdiscipline, toekomstperspectief, sterker sociaal netwerk. Omdat de jongeren een lokaal samengesteld voetbalteam vormen dat een veilige plek is om te leren en omdat het sociale netwerk ook betrokken wordt in de aanpak, wordt er tegelijkertijd gewerkt aan veerkracht op het niveau van een gemeenschap.

10. Oumnia Works

Ontwikkelaar/uitvoerder

Steunpunt Sabr: [Oumnia Works – Eerste hulp bij radicalisering](#).

Beschrijving

Moeders zijn in staat om vroegtijdig signalen van radicalisering te herkennen en hun kind te beschermen tegen afglijden. Oumnia Works is een interactieve training voor moeders van (moslim) jongeren waarin kennis wordt overgebracht, maar ook vaardigheden worden ontwikkeld. De deelnemers leren van de trainster, maar ook en vooral van elkaar. Ook na de training biedt de helpdesk van Oumnia Works hulp en ondersteuning bij praktische vragen en problemen.

Doel

Moeders extra bagage meegeven om hun kind te helpen zich staande te houden in een maatschappij die hoge eisen aan hen stelt.

Doelgroep

Oumnia Works richt zich vooral op moeders met een islamitische achtergrond en moeders van islamitische bekeerlingen. De interventie richt zich op moeders, gezien de centrale plaats die zij vaak innemen als hoofdopvoeder binnen het gezin en de (emotionele) nabijheid die zij hebben tot hun kind.

Overdraagbaarheid

Oumnia Works biedt door hen geselecteerde trainsters een tweedaags train-de-trainersprogramma aan. De trainers geven op hun beurt de training aan moeders.

Aanpak

De training bestaat uit zeven dagdelen. Het programma behandelt verschillende thema's en reikt de moeders verschillende tools aan. Het programma van de zeven dagdelen bestaat uit: introductie met een theatrale voordracht door een actrice; educatief spel; contact met je puber; social media opvoeding; waar vind ik hulp; identiteit en burgerschap; en in de laatste bijeenkomst wordt gezamenlijk teruggeblikt op het programma.

Oumnia Works biedt door hen geselecteerde trainsters een tweedaags train-de-trainersprogramma aan. Deze training is opgedeeld in vier dagdelen, waarbij het eerste dagdeel wordt gegeven door een islamoloog of iemand met gedegen kennis van de islam. De andere drie dagdelen wordt de training gegeven door een ervaren trainster. Daarnaast lopen beginnende trainsters mee met een ervaren trainster.

Evaluatie

Labyrinth Onderzoek & Advies heeft in 2018 een evaluatieonderzoek gedaan naar de ervaringen van alle betrokkenen van het programma: [Eindrapportage Evaluatie Oumnia Works.pdf \(labyrinthonderzoek.nl\)](#).

Gehanteerde definitie van het begrip weerbaarheid

Opvoeders en opvoeding spelen een belangrijke rol bij het opbouwen van weerbaarheid tegen radicalisering van kinderen en jongeren. Door hun kinderen op de juiste manier te ondersteunen, zouden zij eventueel een buffer kunnen vormen tegen radicale invloeden op hun kinderen. Moeders worden door Oumnia Works toegerust met vaardigheden om hun kinderen positief bij te sturen.

Inhoudelijke werkzame elementen

- *Kennis verwerven:* Inzicht krijgen in de levensfase van de puber (o.a. behoefte naar zelfstandigheid en ontwikkelen van identiteit), inzicht krijgen in wat radicalisering is, waar het vandaan komt en welke gevaren eraan gekoppeld zijn, inzicht krijgen in verschillende mogelijkheden en het belang van positieve aandacht, kennisneming van de verschillende soorten sociale media, welke zowel door groepen als IS als door hun kinderen/jongeren worden gebruikt, kennisneming over de diverse religieuze stromingen binnen de islam en over wat de islam zegt over het leven in een niet-islamitische staat.
- *Bewustwording:* moeders krijgen inzicht in de rol die zij hebben in het proces van radicalisering, bewustwording van de grote invloed van sociale media op jongeren, bewustwording van het belang dat zij zelf (deelnemers) vertrouwd raken met sociale media, inzicht in het feit dat hulp vragen in tijden van nood belangrijk is en niet schaamtevol.
- *Handelingsperspectief:* moeders leren het gesprek erover aan te gaan met hun kind en wat ze dan kunnen zeggen (gespreksvaardigheden), moeders weten waar ze terecht kunnen voor hulp (intern en extern), beschikken over handvatten om in de opvoeding van hun kinderen identiteitsvorming en burgerschap op een positieve manier te stimuleren.

Methodische werkzame elementen

- Creëren van een sfeer van vertrouwen – een gevoel van herkenning/openheid – binnen de groep en het bespreekbaar maken van gevoelige onderwerpen.
- Stimuleren van vragen en onderlinge gesprekken tussen deelnemers (over opvoeding en radicalisering en taboes daarbinnen).
- Kennis en handelingsperspectief verschaffen over onderwerpen op het gebied van opvoeding en radicalisering.
- Trainster lijkt op bepaalde punten op de deelnemers.

Binnen welk beschermend programma geeft de interventie uitvoering aan het begrip weerbaarheid?

Qua doel, aanpak en methode sluit de methode van Oumnia Works het beste aan bij het programma 'Familieondersteuning'. In dit programma wordt volgens Sieckelincx en Gielen (2019) ingezet op het ondersteunen en begeleiden van families bij het weerbaar maken van kinderen tegen uitsluiting en radicale invloeden. Toerusten van families is een cruciale beschermende factor bij radicalisering. Dit zien we ook in de beschrijving van Oumnia works.

Op welk niveau opereert de interventie?

De interventie Oumnia Works sluit aan bij de omschrijving van veerkracht op het niveau van gemeenschappen: 'een proces waarin de verschillende leden van een gemeenschap samen het aanpassingsvermogen ontwikkelen om een positieve weg in te slaan in negatieve omstandigheden' (Mutsaers & Demir, 2019). Mutsaers en Demir beschrijven dat jongeren niet individueel verantwoordelijk zijn voor het bestand zijn tegen radicale invloeden. Mensen worden altijd beïnvloed door de omgeving waarin ze leven of hebben geleefd. De gemeenschap heeft met andere woorden ook een verantwoordelijkheid. Dit gedachtegoed komt overeen met de doelen die Oumnia Works beogen. Het komt overeen op drie punten:

- 1) Oumnia Works is een groepsinterventie. Aan de training nemen per traject zo'n 15 moeders met een vergelijkbare, islamitische achtergrond deel. Ook nemen soms moeders deel die nieuwsgierig zijn naar het onderwerp 'radicalisering' en/of omdat zij islamitische vriendinnen dan wel familieleden hebben. Zij gaan in gesprek met elkaar over taboeonderwerpen, en verminderen daarmee de schroom om gevoelige onderwerpen bespreekbaar te maken met andere moeders die op bepaalde punten op elkaar lijken. Dit proces wordt *social bonding* genoemd in het artikel van Mutsaers en Demir.
- 2) Jongeren worden niet alleen verantwoordelijk gesteld voor het weerbaar opstellen tegen negatieve invloeden. Moeders worden bewust gemaakt van de belangrijke rol die zijzelf, familieleden en de omgeving hierin spelen.
- 3) Een van de doelen van Oumnia Works is het versterken van de moeder door het aanboren van zowel persoonlijke als officiële hulpbronnen, die ze kan inschakelen wanneer het nodig is.

11. Weerbaar opvoeden tegen radicalisering

Ontwikkelaar/uitvoerder

Stichting Stimulance (overgenomen van stichting Attanmia).

Beschrijving

De interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering heeft als doel moeders te leren hoe zij hun kinderen weerbaar kunnen opvoeden, zodat hun kinderen minder vatbaar zijn voor radicalisering. De focus van dit programma ligt op het overdragen van kennis over onderwerpen die met islamitische radicalisering samenhangen, het creëren van meer bewustzijn over het belang van deze onderwerpen en het aanleren van vaardigheden die de moeders kunnen helpen om hun kinderen weerbaar op te voeden. Dit gebeurt in zes dagdelen, met ieder een ander thema.

Doelen

In aansluiting op de probleemstelling zijn de volgende doelen gedefinieerd:

- 1) Moeders kunnen open communiceren.
- 2) Moeders hebben kennis van en kunnen zich verplaatsen in de culturele leefwereld(en) van hun kind(eren).
- 3) Moeders roepen bij problemen hulp in van andere moeders of instanties.
- 4) Moeders zien het belang in van betrokkenheid bij de Nederlandse samenleving.
- 5) Moeders hebben inzicht in internationale ontwikkelingen rondom radicalisering.
- 6) Moeders kunnen kritisch met informatie omgaan.

Doelgroep

Islamitische moeders, die meer kennis willen opdoen over het weerbaar opvoeden van hun kinderen, om zo radicalisering tegen te gaan.

Uitvoerbaarheid

Stichting Stimulance organiseert op aanvraag het programma en verzorgt de training voor trainers. Trainers worden geselecteerd door de stichting en moeten aan een aantal voorwaarden voldoen. De trainers geven de training Weerbaar opvoeden tegen radicalisering. Daarnaast worden 20 moeders die de training hebben afgerond, tot opvoedambassadeur getraind. De training tot opvoed-ambassadeur bestaat uit vier dagdelen.

Aanpak

De training Weerbaar opvoeden tegen radicalisering bestaat uit zes dagdelen en bespreekt per dagdeel een ander thema. De zes thema's zijn bepaald in overeenstemming met de inzichten uit de literatuur over weerbaarheid en radicalisering. Het creëren van bewustzijn staat centraal in de trainingen. Naast het creëren van bewustzijn focust de training zich op de overdacht van kennis en het opdoen van concrete vaardigheden die de moeders kunnen helpen bij het weerbaar opvoeden.

Om een goed verloop van Weerbaar opvoeden tegen radicalisering (inclusief het traject 'Opvoedambassadeurs') te garanderen,

moet een projectleider worden aangesteld. De projectleider zorgt voor het opzetten en onderhouden van contacten, het werven van deelnemers, het werven van trainers voor de projecten, het onderhouden van contact met contactpersonen en het notuleren tijdens de trainingen.

Onderbouwing & evaluatie

De aanpak is door [Kennisplatform Integratie & Samenleving](#) beschreven, onderbouwd en in de praktijk geëvalueerd.

Gehanteerde definitie van het begrip weerbaarheid

De capaciteit van mensen om weerstand te bieden aan risicovolle ervaringen, en stress en tegenslag te weerstaan waarbij mensen het vermogen hebben om evenwichtig en stabiel te blijven, en goed te blijven functioneren ondanks bepaalde gebeurtenissen (Rutter, 2006 in: Mann, Doosje, Konijn, Nickolson, Moore & Ruigrok, 2015). Specifiek voor het thema van dit project voor weerbaarheid tegen extremistische boodschappen is de definitie gebruikt: 'de mate waarin burgers extremistische invloeden aan de hand van cognitieve, affectieve en gedragsmatige indicatoren weerstaan en/of zich daartegen verzetten' (Mann et al, 2015). De gedachte achter de interventie is dat moeders hun kinderen weerbaar kunnen maken tegen radicalisering door hen weerbaar op te voeden.

Inhoudelijke werkzame elementen

De zes doelen van de training worden behaald door middel van vijf inhoudelijke werkzame elementen. Het eerste werkzame element en tevens het belangrijkste onderdeel van de training Weerbaar opvoeden is het creëren van bewustzijn. De moeders leren zich bewust te zijn van hun invloed als ouder op de ontwikkeling van hun kinderen, en leren zich bewust te zijn waarom de bovengenoemde thema's binnen de opvoeding van hun kinderen belangrijk zijn. De relatie tussen deze onderwerpen en het proces van radicalisering staat dan ook steeds centraal. Naast het creëren van bewustzijn focust de training van Weerbaar opvoeden zich op de overdacht van kennis (werkzaam element 2) en het opdoen van concrete vaardigheden (werkzaam element 3), die de moeders kunnen helpen bij het weerbaar opvoeden. Ook leren deelnemers hulp te vragen vanuit hun omgeving en hun weg te vinden naar instanties (4), door het institutioneel vertrouwen bij de deelnemers te vergroten (5).

Methodische werkzame elementen

Een verscheidenheid aan methodische elementen wordt ingezet om de doelstellingen van de methodiek te behalen. Dit zijn: gedeelde achtergrond (en taal) tussen trainer en deelnemster, helderheid over het doel van de training, groepsdiscussie, groepsdialoog: uitwisseling van gedachten en ervaringen, bewustzijn van risico's van eigen gedrag of situatie (personaliseren van risico), kritische zelfreflectie, deelnemers observeren elkaar, stellen van concrete doelen en daaraan gekoppelde acties, oefenen met gedragsvaardigheden, plannen van gedrag in bepaalde situaties, herhaling.

Binnen welk beschermend programma geeft de interventie uitvoering aan het begrip weerbaarheid?

De training Weerbaar opvoeden tegen radicalisering is een goed voorbeeld voor het programma 'Familieondersteuning'. In dit programma wordt volgens Sieckelinck en Gielen ingezet op het ondersteunen en begeleiden van families bij het weerbaar maken van kinderen tegen uitsluiting en radicale invloeden. Toerusten van families is een cruciale beschermende factor bij radicalisering. Dit zien we ook in de beschrijving van Weerbaar opvoeden tegen radicalisering.

Op welk niveau opereert de interventie?

De interventie Weerbaar opvoeden tegen radicalisering sluit aan bij de omschrijving van veerkracht op het niveau van gemeenschappen. Volgens Mutsaers en Demir (2019) zijn jongeren niet individueel verantwoordelijk voor het weerbaar zijn tegen radicale invloeden. Mensen worden altijd beïnvloed door de omgeving waarin ze leven of hebben geleefd. De gemeenschap heeft met andere woorden ook een verantwoordelijkheid. In de training Weerbaar opvoeden wordt de gemeenschap waarin het kind opgroeit betrokken op verschillende manieren. Onder andere door:

- Het taboe op hulp vragen van buitenaf wordt doorbroken en islamitische ouders leren hun weg te vinden naar instanties, door het institutioneel vertrouwen bij deze ouders te vergroten.
- Binding met anderen en met een gemeenschap heeft een positieve invloed op zelfvertrouwen, persoonlijke kracht, zelfdeterminatie en het geloof dat men zelf zijn of haar omgeving en de uitkomst van gebeurtenissen kan beïnvloeden.
- De trainingen van Weerbaar opvoeden worden bij voorkeur gegeven door een persoon afkomstig uit dezelfde gemeenschap als de moeders, die Arabisch spreekt en kennis heeft van de islam. Een gedeelde identiteit tussen boodschapper en ontvanger faciliteert volgens onderzoek dat de informatie beter blijft hangen en wordt begrepen, en dat de ontvangers een positievere houding hebben tegenover de boodschapper. Ook de overdracht van de informatie in de eigen taal van de groep draagt hieraan bij.

12. Training Omgaan met extreme idealen (OMEI)

Ontwikkelaar/uitvoerder

Expertise-unit Sociale Stabiliteit (ESS): [Omgaan met extreme idealen - Training voor jeugdprofessionals | Sociale stabiliteit](#).

Beschrijving

De training Omgaan met extreme idealen van ESS is gericht op het voorkomen van extremisme. De training is voor professionals die met jongeren werken. Zij leren het gesprek aan te gaan met jongeren met extreme idealen. De training geeft hen meer inzicht in radicaliseringsprocessen en biedt concrete handvatten om met deze jongeren om te gaan. In de training wordt concreet geoefend met gespreksvoering.

Doelen

- 1) Voorkomen van extremisme bij jongeren.
- 2) Professionals een beter begrip geven van radicaliseringsprocessen bij jongeren.
- 3) Kennis bieden over hoe er met jongeren met extreme idealen kan worden omgegaan.

Doelgroep

De profijtgroep is jongeren met extreme idealen. De training Omgaan met extreme idealen is bedoeld voor eerstelijns werkers die veel met jongeren werken, zoals docenten, jongerenwerkers en wijkagenten.

Uitvoerbaarheid

De training wordt verzorgd door ervaren trainers en adviseurs van ESS.

Aanpak

De training Omgaan met extreme idealen kent drie onderdelen: inleving, ideeën & idealen en het gesprek. De onderdelen zijn verdeeld in blokken om de vaardigheden, die nodig zijn bij de omgang met jongeren met extreme idealen, te oefenen en aan te scherpen. Hoofdpijnen zijn inzicht, emotie en handelen. De vorm van de training sluit aan bij de inhoud: hier en daar zit een stevig stuk instructie, maar voor het overgrote deel biedt de training de gelegenheid om met elkaar vaardigheden en houdingen te oefenen. In elk blok is er ruimte om met een trainingsacteur ervaringen uit de praktijk na te spelen.

Evaluatie

De training Omgaan met extreme idealen is geëvalueerd door Labyrinth Onderzoek & Advies: [Evaluatie training 'Omgaan Met Extreme Idealen' | Nieuwsbericht | Sociale stabiliteit](#).

Gehanteerde definitie van het begrip weerbaarheid

In het evaluatierapport van de training Omgaan met extreme idealen wordt gesproken over de belangrijke rol die eerstelijns-professionals spelen bij een gezonde identiteitsontwikkeling en het stimuleren van de weerbaarheid van jongeren tegen extreme idealen. De professionals hebben de taak het ontwikkelingsproces

van idealen van jongeren in constructieve richting te begeleiden. Ze doen dit door oprechte interesse te tonen in beweegredenen van jongeren en tegelijkertijd het noodzakelijke tegenwicht bieden, bijvoorbeeld door grenzen te stellen, andere perspectieven aan te reiken en jongeren op wegen te wijzen om op vreedzame en constructieve wijze voor idealen op te komen. Ze vormen als het ware een buffer tegen extreme idealen en dragen bij aan de weerbaarheid van jongeren.

Inhoudelijke werkzame elementen

Er zijn drie inhoudelijke werkzame elementen in de aanpak te onderscheiden, die bijdragen aan de doeltreffendheid van de training Omgaan met extreme idealen:

- 1) *Reflectie stimuleren en inlevingsvermogen vergroten.* Deelnemers worden aangemoedigd te reflecteren op hun eigen associaties en (voor)oordelen met betrekking tot idealen en radicalisering en deze te delen. Het doel is hierbij om begrip en inzicht tussen deelnemers te bevorderen. Ook worden deelnemers gestimuleerd zich in te leven in de belevingswereld van jongeren met extreme idealen.
- 2) *Kennis over radicalisering.* Een van de onderdelen van de training is erop gericht deelnemers (basis)kennis te geven over radicalisering. Onderwerpen die hierbij aan bod komen, zijn het verschil tussen activisme, terrorisme en extremisme. Ook gaat de training in op de mogelijke voedingsbodem van radicalisering en (het verloop van) radicaliseringsprocessen. Trainers bespreken waar radicalisering het werkveld van de deelnemers raakt. Daarnaast gaan zij in op mogelijke signalen van radicalisering en handelingsperspectieven.
- 3) *Aanleren van gespreksvaardigheden.* Deelnemers oefenen met het voeren van gesprekken met jongeren met extreme idealen. Tijdens het oefenen krijgen deelnemers handvatten voor gespreksvoering en wordt er ingegaan op attitudes en houdingsaspecten. Ook wordt er besproken wat de gesprekken bij deelnemers oproepen, welke betekenis zij geven aan 'signalen' en welke stappen zij vervolgens zouden en kunnen zetten. De oefeningen maken op een fysieke manier inzichtelijk wat nodig is om contact te maken en te houden met jongeren waarover zorgen zijn op het gebied van radicalisering. Daarmee krijgen deelnemers meer zicht op wat er bij hen speelt. Ook worden de deelnemers zich bewust van wat hun houding en handelen doet met een jongere.

Methodische werkzame elementen

Onder andere de volgende methodische werkzame elementen worden ingezet: reflectieve oefeningen, kennisoverdracht, oefenen met gespreksvaardigheden, inzet en oefenen met een trainingsacteur, relatie met jongere staat centraal.

Binnen welk beschermend programma geeft de interventie uitvoering aan het begrip weerbaarheid?

De training Omgaan met extreme idealen wordt door Sieckelink en Gielen (2019) genoemd als voorbeeld van het programma 'Sociale vaardigheden en normering'. Volgens de onderzoekers wordt radicalisering niet als een gedragsprobleem benaderd in

deze training, maar als een gezagsprobleem. Hierdoor komt de relatie met de jongere(n) centraal te staan, als voorwaarde om succesvolle socialisatie te realiseren. Door de training verwerven deelnemers onder andere meer inzicht in de belevingswereld van jongeren met extreme idealen, de eigen associaties en vooroordelen ten aanzien van idealen en radicalisering, en de wijze waarop beiden de gespreksvoering met jongeren kunnen beïnvloeden.

Op welk niveau opereert de interventie?

De training Omgaan met extreme idealen draagt bij aan veerkracht op het niveau van gemeenschappen. Mutsaers en Demir stellen dat jongeren niet individueel verantwoordelijk zijn voor het immuun zijn voor het ontwikkelen van extreme idealen. Mensen worden altijd beïnvloed door de omgeving waarin ze leven of hebben geleefd. De gemeenschap heeft met andere woorden ook een verantwoordelijkheid. Er wordt gesproken over gemeenschappen als een ruim begrip waarbij het ook kan gaan om professionals in het jeugd domein. De OMEI-training biedt professionals handvatten en kennis om jongeren constructief te kunnen begeleiden bij een gezonde identiteitsontwikkeling. Het kunnen inzetten van getrainde professionals draagt uiteindelijk bij aan de veerkracht op het niveau van een gemeenschap.

13. Just like you

Ontwikkelaar/uitvoerder

Dream support: [Dream Support](#).

Beschrijving

Just like you is een interventieprogramma dat gesprekken en begrip stimuleert tussen verschillende groepen mensen over opvoeding en diversiteit. Via Just like you ontmoeten verschillende mensen elkaar en leren van elkaar over opvoeding. Het programma bestaat uit verschillende onderdelen, zoals een training voor ouders en het spelen van een spel waaraan de hele buurt kan meedoen. In de training komen verschillende onderwerpen aan bod zoals opvoedingsvraagstukken, het verbinden van leefdoelgebieden waar kinderen zich ontwikkelen (thuis, school, straat), weerbaarheid tegen vooroordelen en discriminatie, dubbele identiteit en sekse-specifiek opvoeden. Peer-educators worden getraind en ingezet om het spel te spelen.

Doelen

Stimuleren van gesprekken tussen verschillende groepen (mensen) die van elkaar kunnen leren en elkaar beter leren begrijpen. Ook is het de bedoeling dat het zorgt voor meer begrip en verbinding tussen de verschillende leefdoelgebieden waar kinderen zich ontwikkelen (thuis, school, straat). Het zorgt ervoor dat diversiteit binnen de opvoeding op een positieve en laagdrempelige manier bespreekbaar wordt gemaakt.

Doelgroep

Voorname ouders met een migratieachtergrond nemen deel, maar andere ouders kunnen ook deelnemen.

Uitvoerbaarheid

Dream support voert het programma uit. Ook traint Dream support peer-educators, die delen van het programma kunnen uitvoeren.

Aanpak

Het programma bestaat uit een training voor ouders (6 keer), het spelen van het spel Just like you op pleinen, scholen of andere plekken met de deelnemende ouders, andere ouders, kinderen en (eenzame)buurtbewoners. Het programma wordt afgesloten met een feestelijke eindbijeenkomst. Een training bestaat uit zes bijeenkomsten en er kunnen 12 à 14 ouders aan deelnemen. Per bijeenkomst staat een thema over opvoeding centraal: 1) samen opvoeden, en het verbinden van leefdoelgebieden van je kind (school, thuis, straat); 2) (dubbele) identiteit en weerbaarheid van kinderen en jongeren vergroten tegen vooroordelen en discriminatie; 3) verschillen in opvoeding voor jongens en meisjes; 4) waar en hoe zoek je steun bij de opvoeding van je kind(eren); 5) toekomst en burgerschap van kinderen; 6) feestelijke eindbijeenkomst.

Evaluatie

Er is geen (proces- of effect-) evaluatie uitgevoerd naar de methodiek van Just like you. De bestanddelen van het programma

zijn onderbouwd met literatuur en ondergebracht in een intern document.

Gehanteerde definitie van het begrip weerbaarheid

Volgens de programmabeschrijving (intern document van Dream support) zijn gezinnen (kinderen, jongeren en hun ouders) weerbaar tegen vooroordelen, discriminatie, segregatie en polarisatie door ouders te laten reflecteren op cultuur en diversiteit en positieve aandacht te geven aan de betekenis van afkomst en identiteit. Ouders zijn weerbaarder als zij bewust zijn van de invloed van hun handelen op de ontwikkeling van hun kinderen, opvoedstrategieën aanleren, bewust zijn van stereotiepe beelden in de samenleving, en weten hoe en waar ze om hulp kunnen vragen bij hun opvoeding.

Inhoudelijke werkzame elementen

Onder andere dat ouders zich bewust zijn van de voorbeeldfunctie die zij hebben voor hun kind(eren), ouders leren opvoedingsvaardigheden aan, ouders verwerven kennis over opvoedingsvraagstukken in een multiculturele samenleving en ouders weten hoe ze kunnen zoeken naar en benutten van hulp bij de opvoeding.

Methodische werkzame elementen

Onder andere de volgende methodische werkzame bestanddelen zijn te identificeren in de methodiek-beschrijving. Positieve bekrachtiging van deelnemers (uitgaan van eigen kracht en mogelijkheden) en werken vanuit de krachten en kunde van de buurtbewoners en buurtorganisaties zelf. Integrale aanpak in gezinnen, scholen en in de wijk. Vraaggericht werken: er wordt gewerkt vanuit vragen of wensen die in een buurt leven. Inzet van lokale vrijwilligers die deel uitmaken van de gemeenschap. Met een multidisciplinair team werken. Gebruik maken van peer-education (binnen het leren via peer-education zijn personen eerder geneigd om tips aan te nemen van anderen met soortgelijke problematiek, omdat ze iets gemeen hebben met elkaar). Eigen ervaringen en ervaringskennis staan centraal, gebruik maken van rolmodellen, cultuursensitief werken, mensen met verschillende achtergronden en culturen komen samen en er is een sfeer van vertrouwen.

Binnen welk beschermend programma geeft de interventie uitvoering aan het begrip weerbaarheid?

Het programma Just like you is een goed voorbeeld voor het programma 'Familieondersteuning'. In dit programma wordt volgens Sieckelink en Gielen (2019) ingezet op het ondersteunen en begeleiden van families bij het weerbaar maken van kinderen tegen uitsluiting en andere negatieve invloeden. Toerusten van families is een cruciale bevorderende factor voor het vergroten van weerbaarheid van kinderen en jongeren. Dit zien we ook terug in de beschrijving van Just like you.

Op welk niveau opereert de interventie?

Het programma Just like you opereert op het niveau van gemeenschappen. De gemeenschap waarin het kind of de jongere opgroeit, wordt betrokken op verschillende manieren. Onder andere doordat het taboe op hulp vragen van buitenaf wordt

doorbroken en ouders leren hun weg te vinden naar instanties. Binding met anderen en met een gemeenschap heeft een positieve invloed op zelfvertrouwen en persoonlijke kracht, zowel voor jongeren als voor ouders. Mutsaers en Demir (2019) stellen dat kinderen en jongeren niet individueel verantwoordelijk zijn voor het immuun zijn tegen negatieve invloeden. Mensen worden altijd beïnvloed door de omgeving waarin ze leven of hebben geleefd. De gemeenschap heeft met andere woorden ook een verantwoordelijkheid. Er wordt gesproken over gemeenschappen als een ruim begrip, waarbij het ook kan gaan om professionals in het jeugddomein, docenten en de wijk waarin het kind of de jongere opgroeit.

14. Weerbaar opvoeden

Ontwikkelaar/uitvoerder

Stichting Stimulance: [Weerbaar Opvoeden \(stimulance.org\)](http://www.stimulance.org).

Beschrijving

De oudertraining Weerbaar opvoeden is ontwikkeld voor opvoeders met een diverse culturele en religieuze achtergrond, die graag meer willen leren over het weerbaar opvoeden van hun kinderen in het Nederland van nu, waarin diversiteit, maatschappelijke spanningen en sociale media een grote rol spelen. De focus van dit programma ligt op het overdragen van pedagogische kennis, het creëren van meer bewustzijn over de rol en invloed als opvoeder, het aanleren en versterken van vaardigheden die de ouders kunnen helpen om hun kinderen weerbaar op te voeden en het creëren van een plek waar ouders in vertrouwen hun opvoedvragen kunnen delen en van elkaars ervaringen kunnen leren.

Doelen

Het bevorderen van een positief opvoedingsklimaat, zowel in het eigen gezin (weerbare en gelukkige ouders en kinderen) als in de wijk en de Nederlandse samenleving; het voorkomen en/of verminderen van negatieve effecten van culturele mismatch, maatschappelijke spanningen en gevaren van internet op de ontwikkeling van kinderen en jongeren.

Doelgroep

Ouders met een migratieachtergrond, die meer kennis willen opdoen over het weerbaar opvoeden van hun kinderen in het Nederland van nu, waarin maatschappelijke spanningen en sociale media een grote rol spelen. De interventie is gericht op ouders/opvoeders met kinderen van alle leeftijden.

Uitvoerbaarheid

Trainers van stichting Stimulance voeren de interventie uit. De voorbereiding voorafgaand aan de interventie gebeurt door stichting Stimulance.

Aanpak

De oudergroepen die de training volgen, zijn bestaande groepen (bijvoorbeeld bij migrantenzelf-organisaties) of groepen die gevormd worden op plaatsen waar ouders regelmatig aanwezig zijn, zoals scholen, gebedshuizen en buurthuizen. Stichting Stimulance neemt contact op met sleutel-figures uit de betreffende gemeenschappen en geeft uitvoering aan de werving van deelnemers, het matchen van de trainer, het regelen van een locatie en andere voorbereidingen op de training. De ouders worden in 6 dagdelen getraind in het kernonderwerp 'opvoeden in diversiteit'. De onderwerpen per dagdeel zijn: 1) opvoedstijlen & weerbaarheid; 2) opvoeden in diversiteit; 3) identiteit, polarisatie en discriminatie, 4) sociale media en mediaopvoeding; 5) seksuele ontwikkeling en sociale media en 6) groepsdruk en keuzemodule. Ter afsluiting van de training volgt in een laatste bijeenkomst een terugblik en evaluatie van de training en een feestelijke afsluiting.

Evaluatie

Weerbaar opvoeden is een doorontwikkelde training van Weerbaar opvoeden tegen radicalisering. Veel van de onderwerpen en gebruikte methoden in de training zijn hetzelfde. Weerbaar opvoeden is niet in de praktijk geëvalueerd, maar veel van de methodieken uit de training Weerbaar opvoeden tegen radicalisering, waarop deze training is gebaseerd, is door Kennisplatform Integratie & Samenleving in de praktijk geëvalueerd. De doorontwikkelde training is beschreven en met theorie onderbouwd.

[Training: Train-de-trainer weerbaar opvoeden | Kennisplatform Integratie & Samenleving \(kis.nl\)](#)

Gehanteerde definitie van het begrip weerbaarheid

In de methodiek wordt de volgende definitie gehanteerd: 'de capaciteit van mensen om weerstand te bieden aan en succesvol om te gaan met risicovolle ervaringen, en stress en tegenslag' (Rutter, 2006 in: Mann, Doosje, Konijn, Nickolson, Moore & Ruigrok, 2015). Weerbaarheid is hierbij een vorm van versterking en/of verdediging. Het gaat erom dat iemand zich bekrachtigd voelt en daarnaar kan handelen; om evenwichtig en stabiel te blijven en goed te blijven functioneren ondanks bepaalde ongunstige gebeurtenissen (KIS, 2016). Een gezin is weerbaar wanneer daarbinnen moeilijke thema's bespreekbaar zijn, de band tussen gezinsleden goed is, en men voldoende kennis heeft om (radicaal) gedachtegoed bij elkaar te herkennen (Mann et al, 2015).

Inhoudelijke werkzame elementen ter bevordering van weerbaarheid

- *Kennis verwerven*: het hebben van enige pedagogische kennis is een noodzakelijke voorwaarde om te kunnen werken aan het veranderen en aanleren van overtuigingen, normen en vaardigheden die bijdragen aan weerbaar opvoeden.
- Het *creëren van bewustzijn* wordt vaak beschreven als het eerste stadium van een proces waarin mensen nieuwe vaardigheden aanleren.
- *Aanleren van opvoedvaardigheden*: in de training leren deelnemers welk concreet gedrag zij in de praktijk kunnen brengen en oefenen deze vaardigheden.

Methodische werkzame elementen

- *Voor het creëren van een veilige omgeving*: creëren van een emotioneel veilige omgeving, waarin ouders zich kwetsbaar op durven stellen; de trainer is een rolmodel voor de deelnemers; er is een sfeer van vertrouwen en vertrouwelijkheid.
- *Voor een succesvolle kennisoverdracht*:
 - De training sluit aan bij bestaande kennis en beleavingswereld.
 - De trainer is afkomstig uit dezelfde gemeenschap als de ouders, spreekt dezelfde taal als de ouders, en heeft kennis van religies en met name van de islam. Een gedeelde cultuur tussen trainer en deelnemers kan namelijk een grote rol spelen in het vergroten van de effecten van kennisoverdracht en communicatie.
 - Discussie en dialoog: door middel van discussie en dialoog over opvoedonderwerpen kunnen deelnemers nieuwe kennis en inzichten verwerven, en deze delen met anderen.

Bovendien kunnen deelnemers zich spiegelen aan andere deelnemers in een open en informele sfeer.

- Voor het creëren van bewustzijn
- De inzet van de volgende drie methodieken draagt eraan bij dat deelnemers hun bewustzijn over opvoeden in het Nederland van nu kunnen vergroten: 1) zelfevaluatie en regulatie (deelnemers reflecteren op eigen gedrag); 2) personaliseren van risico (dat is bewustzijn van de negatieve gevolgen van het niet uitvoeren van het juiste gedrag); 3) observatie (door anderen te observeren tijdens oefeningen kunnen de deelnemers een mening vormen over bepaalde opvattingen en gedragingen van anderen).
- Voor het aanleren van opvoedvaardigheden stellen van doelen; oefeningen; huiswerkopdrachten; herhaling.

Binnen welk beschermend programma geeft de interventie uitvoering aan het begrip weerbaarheid?

De training is een goed voorbeeld voor het programma 'Familieondersteuning'. In dit programma wordt volgens Sieckelinck en Gielen (2019) ingezet op het ondersteunen en begeleiden van families bij het weerbaar maken van kinderen tegen uitsluiting en andere negatieve invloeden. Toerusten van families is een cruciale bevorderende factor voor het vergroten van weerbaarheid van kinderen en jongeren. Dit zien we ook in de beschrijving van Weerbaar opvoeden.

Op welk niveau opereert de interventie?

De interventie Weerbaar opvoeden sluit aan bij de omschrijving van veerkracht op het niveau van gemeenschappen. Volgens Mutsaers en Demir (2019) zijn jongeren niet individueel verantwoordelijk voor het weerbaar zijn tegen uitsluiting, discriminatie, radicalisering en andere tegenslag. Mensen worden altijd beïnvloed door de omgeving waarin ze leven of hebben geleefd. De gemeenschap heeft met andere woorden ook een verantwoordelijkheid. In de training Weerbaar opvoeden wordt de gemeenschap waarin het kind opgroeit, betrokken op verschillende manieren. Onder andere door:

- Het taboe op hulp vragen van buitenaf wordt doorbroken en islamitische ouders leren hun weg te vinden naar instanties, door het institutioneel vertrouwen bij deze ouders te vergroten.
- Binding met anderen en met een gemeenschap heeft een positieve invloed op zelfvertrouwen, persoonlijke kracht, zelfdeterminatie en het geloof dat men zelf zijn of haar omgeving en de uitkomst van gebeurtenissen kan beïnvloeden.
- De trainingen van Weerbaar opvoeden worden bij voorkeur gegeven door een persoon afkomstig uit dezelfde gemeenschap als de moeders, die Arabisch spreekt en kennis heeft van de islam. Een gedeelde identiteit tussen boodschapper en ontvanger faciliteert volgens onderzoek dat de informatie beter blijft hangen en wordt begrepen, en dat de ontvangers een positievere houding hebben tegenover de boodschapper. Ook de overdracht van de informatie in de eigen taal van de groep draagt hieraan bij.

4 Literatuur

- Bartholomew Eldridge, L. K., Markham, C. M., Ruiter, R. A. C., Fernández, M. E., Kok, G., & Parcel, G. S.** (2016). Planning health promotion programs: An Intervention Mapping approach (4th ed.). Hoboken, NJ: Wiley.
- Bool, M., Felten, H. & Rensen, P.** (2019). Wat verandert de waarde van werkzame mechanismen voor de praktijk van sociaal werk. Utrecht: Movisie. Verkregen via: <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2019-06/Wat-verandert-de-waarde-van-werkzame-mechanismen.pdf>
- Boumans, J.** (2012). Een onderzoek naar de grondslagen van empowerment van kwetsbare groepen. Utrecht: Trimbos-instituut. Verkregen via: <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/publication-attachment/Naar-het-hart-van-empowerment-deel-1%20%5BMOV-9903814-1.0%5D.pdf>
- Demir, E.** (2012). Handleiding huiswerkbegeleiding. Dat doe je zo!
- Demir, E.** (2012). Pedagogisch verantwoorde begeleiding...Dat doe je zo! HAN, Nijmegen.
- Distelbrink, P., Pels, T., Tan, S. & Aarts, W.** (2013). Coach je kind, theoretische onderbouwing. Methodiekhandleiding deel 2. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut/ Kenniswerkplaats Tienplus.
- Edzes, A., Middeldorp, M. & Dijk, J. van** (2013). Weerbaarheid en dynamiek: Schoolverlaters in Rotterdam. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen. Verkregen via: <https://research.rug.nl/en/publications/weerbaarheid-en-dynamiek-schoolverlaters-in-rotterdam>
- Fergus, S., & Zimmerman, M. A.** (2005). Adolescent resilience: A framework for understanding healthy development in the face of risk. Annual Review Public Health, 26, 399-419.
- Feddes, A. R., Mann, L., Zwart, N. de & Doosje, B.** (2013). Duale identiteit in een multiculturele samenleving: een longitudinale kwalitatieve effectmeting van de weerbaarheidstraining Diamant. Tijdschrift voor Veiligheid, 4(12), 27-44.
- Hallich, B. & Doosje, B.** (2017). 'DIAMANT-plus': Een methodiek voor de-radicalisering en vergroting van weerbaarheid tegen extremistische invloeden. Een pilot-onderzoek naar de interventie. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Labonté, R., & Laverack** (2018 - Labonté, R., & Laverack, G. (2008). Health promotion in action: from local to global empowerment. Palgrave Macmillan UK. doi: 10.1057/9780230228375
- Mann, L., Doosje, B., Konijn, E., Nickolson, L., Moore, U. & Ruigrok, P. C.** (2015). Indicatoren en manifestaties van weerbaarheid van de Nederlandse bevolking tegen extremistische boodschappen. Een theoretische en methodologische verkenning. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Meijer, R. & Winter-Koçak, S. de** (2018). Weerbaar tegen discriminatie. Werkzame elementen van weerbaarheidstrainingen tegen discriminatie voor jongeren met een migratieachtergrond. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving (KIS). Verkregen via: https://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/weerbaar-tegen-discriminatie_o.pdf
- Meijer, R., Winter-Koçak, S. de, Distelbrink, M. & Noor, S.** (2018). Weerbaarheids- en identiteitsversterking voor jongeren met een migratieachtergrond. This is me! methodiekonderbouwing. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving (KIS). Verkregen via: <https://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/this-is-me.pdf>
- Mutsaers, P. & Demir, S.** (2019). Preventing radicalization and polarization: A literature review of policies, priorities, programs, and partnerships for youth at risk. Platform JEP Verkregen via: <https://www.platformjep.nl/binaries/platformjep/documenten/publicaties/2020/04/09/preventing-radicalization-and-polarization/Mutsaers+and+Demir+%282019%29.pdf>
- Nicolay, P.G.** (2015). Weerbaarheid. Inauguratie lector weerbaarheid, Stenden Hogeschool, 3 juni 2015.
- Norris, FH., Stevens, S.P., Pfefferbaum, B., Wyche, K.F. and Pfefferbaum, R.L.** (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. American Journal of Community Psychology 41: 127-150. doi: 10.1007/s10464-007-9156-6
- Pels, T., Ketner, S., & Naber, P.** (2012). Een vader is meer dan 100 meesters: Versterken van vaderschap in Amsterdam. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut / Kenniswerkplaats Tienplus
- RIVM.** Mentale gezondheid van jongeren: enkele cijfers en ervaringen. Bilthoven: RIVM. Verkregen via: https://www.rivm.nl/sites/default/files/2019-05/011281_120429_RIVM%20Brochure%20Mentale%20Gezondheid_V7_TG.pdf
- Rutter, M.** (2006). Implications of resilience concepts for scientific understanding. Annals of the New York Academy of Sciences, 1094, 1-12. doi: 10.1196/annals.1376.002

Rijn, E. van (2011). Effect- en tevredenheidsonderzoek Coach je kind in Amsterdam. Breda: Primores.

Sen, E., Sen, E. en D. Zorlu (2012) Futsal Chabbab. Coachend opvoeden. HAN, Nijmegen.

Sieckelink, S. & Gielen, A-J. (2019). Veerkrachtig optreden tegen radicalisering richting extremisme: Beschermende programma's en bevorderende waarden. Platform JEP. Verkregen via: <https://www.platformjep.nl/documenten/publicaties/2020/02/03/veerkracht-bevorderen-bij-opgroeierende-jongeren>

Sleegers, R. (2013). Futsal Chabbab Resultaten quickscan januari 2013.

Smith, C., & Carlson, B. E. (1997). Stress, coping, and resilience in children and youth. *Social service review*, 71(2), 231-256.

Steenssens, K. & Regenmortel, T. van (2007). Empowerment barometer. Procevaluatie van empowerment in buurtgebonden activeringsprojecten. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.

Ven, T.P.J. van der (2009). Ervaren kwaliteit van het Futsal Chabbab project in Nijmeegse achterstandswijken. Utrecht: Universiteit van Utrecht.

Versteegen, H., Van der Vegt, A. L. (2009). Coach je kind. Evaluatie van het eerste jaar. Utrecht: Sardes.

Wijga, A.H. & Berg, M. van den (2013). Weerbaarheid en gezond gedrag: een inventarisatie van interventies voor de jeugd. Bilthoven: RIVM. Verkregen via: <https://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/020042001.pdf>

Colofon van SZW

Rijksoverheid

Postbus 00000 | 2500 AA Den Haag

T 0800 646 39 51 (ma t/m vrij 9.00 – 21.00 uur)

Maart 2021 | Publicatie-nr. 21700491